

# Câteva aspecte privind participarea în organizații de protecție a mediului în România și Europa

**Laura Nistor**

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

*Environmental sociology frequently accentuates the role of active citizenship and civic involvement in the prevention of ecological problems, respectively problem-solving. Two ways in which active environmental citizenship can manifest itself are represented by the passive or active (volunteering) participation in environmental organizations (NGOs). In fact, such behaviors illustrate specific manifestations of the formal (associative) social capital, and from a political point of view circumscribe one important arena of environmental governance. There exist important contributions related to the case of formal social capital, however those studies investigating the case of participation in environmental associations are less frequent, at least in terms of exploring the social, demographic, axiological, political, etc. profiles of the participants. The present research aims to realize an individual-level study in this regard: based on data provided by the European Values Survey 1999 (Europe) and European Values Survey/Public Opinion Barometer, autumn 2005 (Romania) the profile of participants and volunteers in environmental NGOs will be explored.*

**Keywords:** environmental organizations, participation, social capital, environmental attitudes.

**Cuvinte-cheie:** organizații de protecție a mediului, participare, capital social, atitudini față de mediul înconjurător.

## Introducere

Participarea în organizații de mediu constituie un comportament specific de protecție a mediului înconjurător și – în acord cu abordarea multidimensională a comportamentelor pro-mediu propusă de Stern (2000) – reflectă un tip de acțiune a cărei caracteristică de bază este faptul că are loc în spațiul public. Pe aceeași linie, conform abordărilor cetățeniei de mediu (*environmental citizenship*), participarea în organizații de mediu reflectă implicarea civică, atitudinile,

dispozițiile și comportamentele suportive ale cetățenilor vizavi de politicile și activitățile legate de protecția mediului înconjurător (Dobson și Bell, 2005; MacGregor *et al.*, 2005). Importanța arenei asociative este accentuată și în legătură cu modalitatea eficientă de guvernare a mediului înconjurător (*environmental governance*), înțelesă ca spațiu multinivelar și difuz, în care deciziile și soluțiile referitoare la mediul înconjurător sunt rezultatul interacțiunii dintre agenți instituționali și publicul general, vocea celor din urmă făcându-se auzită cel mai frecvent

prin intermediul asociațiilor civice (Jordan *et al.*, 2005; Najam *et al.*, 2004), în acord cu esența democrației participative (cf. Almond și Verba, 1996).

Participarea în organizații civice și voluntariatul românilor au fost frecvent și concludent analizate (de exemplu, Bădescu și Sum, 2005; Bădescu *et al.*, 2004; Voicu, 2005; Voicu și Basina, 2005; Voicu și Voicu, 2003 etc.), cercetările de acest tip axându-se asupra participării civice la modul general, după cât cunoaștem, predictorii individuali ai activismului de mediu din România nefiind analizați *stricto sensu* (cu o excepție, Dalton, [2005] care, pe baza datelor din *World Values Survey/European Values Survey* 1999, prezintă unele date de frecvențe și pentru România, însă analiza nu se axează în mod special asupra cazului țării noastre). De altfel, și la nivel european cercetările axate pe studierea profilului membrilor organizațiilor de mediu, sunt destul de sporadice (Dalton, 1994, 2005; Frank *et al.*, 2000; Gillham, 2008; Rohrschneider, 1990; Torgler *et al.*, 2008), mai frecvente fiind abordările macrosociale, de tip instituțional ale asociațiilor de protecția mediului (Botcheva, 1996; Carmin, 2008; Dalton, 2005).

Dacă acceptăm constatarea lui Putnam (1993 – cf. Gillham, 2008) conform căreia în ceea ce privește capitalul social formal nu prea are importanță tipul de asociație din care fac parte indivizii, accentul punându-se asupra ideii participative și încrederii instituționale, majoritatea concluziilor acelor studii, mult mai numeroase, care au investigat capitalul social la modul general și în mod particular capitalul social formal (de exemplu, Haddad, 2006; Halman și Luijckx, 2006; Pichler și Wallace, 2007; Newton, 2001; van Oorschot *et al.*, 2006) sunt valabile și privitor la participarea în organizații de mediu. În conformitate cu natura specifică a comportamentului vizat considerăm că pot fi aduse și o serie de comentarii mai specifice problematicii analizate.

Articolul de față se axează pe investigarea unor aspecte în legătură cu „pilonii civici” ai comportamentelor pro-mediu, dorind să

traseze o imagine asupra Europei și României în particular, în ceea ce privește profilul participanților în organizații de mediu pe baza datelor din *European Values Survey* (EVS) 1999<sup>1</sup> (date referitoare la 33 de țări europene, inclusiv România), respectiv din *European Values Survey/Barometrul de Opinie Publică* (EVS/BOP) toamnă 2005<sup>2</sup> (date referitoare asupra României).

Scopul primordial al cercetărilor EVS sau WVS (*World Values Survey*)<sup>3</sup> nu a fost studierea participării ecologiste, ci investigarea valorilor religioase, sociale și politice ale societăților, circumscrierea unor configurații axiologice, unor spații culturale specifice diferitelor contexte socio-economice și politice. Pe baza rezultatelor anchetelor, aceste spații devin reprezentabile de-a lungul axei tradiționalism – valori secular-raționale, respectiv de-a lungul axei valori de supra-viețuire – valori de exprimare a sinelui, conform gradului de atașament la valori religios-tradiționale și materialiste (de supra-viețuire), respectiv secular-postmaterialiste (Inglehart, 1990). Harta culturală a lumii (Inglehart și Welzel, 2006) plasează astfel în zona tradițional-materialistă îndeosebi țările din Africa, America Latină și Asia de Sud, în timp ce zona secular-postmaterialistă este ocupată de Europa protestantă. Zonele intermediare ale hărții corespund printre altele țărilor foste-comuniste, Europei catolice și Asiei confucianiste. O astfel de poziționare – dincolo de ideologia religioasă specifică și de evoluția raționalității strâns legate de modernizarea tehnologică – își are sursa în condițiile economice ale țărilor respective, cărora le corespund orientări valorice tipice: cei care s-au socializat în contextul siguranței și bunăstării economice, consideră necesitățile materiale de la sine înțelese și se concentrează asupra unor obiective superioare de calitate a vieții, de exemplu, exprimarea sinelui, libertatea individului.

Concepția lui Inglehart (1990) despre valori este una dinamică: autorul vorbește despre tranziția materialism → postmaterialism asemenea unui proces linear, similar de altfel tranziției de la valorile tradiționaliste

spre cele moderne: schimbările istorice au determinat diferite configurații valorice la diferite generații (ipoteza socializării): pe când generațiile mai în vârstă (născute înainte de cel de-al doilea război mondial) s-au socializat în condiții în care grija pentru traiul de zi cu zi a fost primordial (ipoteza lipsei de bunuri), generațiile mai tinere (născute după cel de-al doilea război mondial), ca urmare a creșterii economice, și-au permis să se focalizeze asupra aspectelor non-materiale ale existenței (autorealizare, libertate, calitatea vieții și a mediului înconjurător, estetică etc.). Potrivit autorului, preocuparea față de mediul înconjurător este deci un produs la limita socializării și stării (macro)economice: cohortele mai tinere, pe fondul bunăstării economice, pot să-și permită să se preocupe de mediul înconjurător (Abramson și Inglehart, 1995; Inglehart, 1990, 1995).

Putem conchide că din acest punct de vedere, participarea civică, dorința și posibilitatea de implicare în deciziile politice sunt constitutive valorilor de exprimare a sinelui, iar preocuparea ecologistă constituie la rândul ei un aspect de calitate superioară a vieții, specifică postmaterialismului<sup>4</sup>. Devine deci lesne înțeles includerea în chestionarele valurilor EVS a unor itemi privind participarea cetățenilor în organizații de protecție a mediului. Pe de o parte, respondenții au fost rugați să indice dacă au statut de membru în organizații ecologice (de protecție a mediului); pe de altă parte, au fost rugați să precizeze gradul de participare/angajament în cadrul organizației, mai precis, dacă desfășoară sau nu activități voluntare, neplătite în cadrul acesteia<sup>5</sup>. Ipoteza intuitivă este deci aceea că cei ce participă în astfel de asociații dispun mai degrabă de valori postmaterialiste, decât neparticipanții. În chestionarele EVS au fost incluși și itemi referitori la potențialul de protest al respondenților, fiind investigată participarea acestora la demonstrații, boicouri și semnare de petiții, aceștia au vizat însă protestul la modul general, nefiind specificate motivațiile activităților, prin urmare nu putem trage nicio concluzie privitoare la protestul de tip

ecologist, care ar fi o altă componentă a activismului de mediu, respectiv a modernizării reflexive (Beck, 1992). Ne limităm deci la cele două variabile de mai sus în legătură cu care vom investiga posibilul efect exercitat de alte variabile specifice.

Pentru început vom prezenta statistici descriptive asupra României (1999 și 2005) și țărilor din EVS 1999, formulând apoi câteva remarci, cu preponderență din perspectivă macro. În partea a doua vom realiza analize de regresie cu scopul de a determina principalii predictorii la nivel individual ai activismului de mediu. Deoarece variabilele dependente sunt dihotome (participant vs. neparticipant; voluntar vs. nu este voluntar), vom recurge la regresia logistică, iar ca variabilele independente vom utiliza variabile de statut social, de orientare axiologică și politico-ideologică, câteva variabile ce au legătură cu capitalul social al respondenților și variabile ce vizează atitudini față de problematici de mediu.

Datorită faptului că participarea în organizații de mediu este, cu mici excepții, destul de redusă pentru Europa, fiind și mai redusă în cazul României, am preferat să lucrez cu analize singulare, realizate asupra întregii Europe (țările din EVS 1999), numărul de cazuri fiind prea mic pentru efectuarea unei analize de acest tip doar asupra României (cf. analizele lui Voicu [2005] în legătură cu voluntariatul), în cazul țării noastre oprindu-mă la nivelul unor statistici descriptive (EVS 1999 și EVS/BOP 2005). Scopul principal al analizei nu este testarea de ipoteze, ci explorarea analitică a fenomenului studiat, pentru a putea face anumite deducții în legătură cu posibile evoluții ale activismului de mediu din România – care să pot fi utilizate în viitoare cercetări ca ipoteze de lucru.

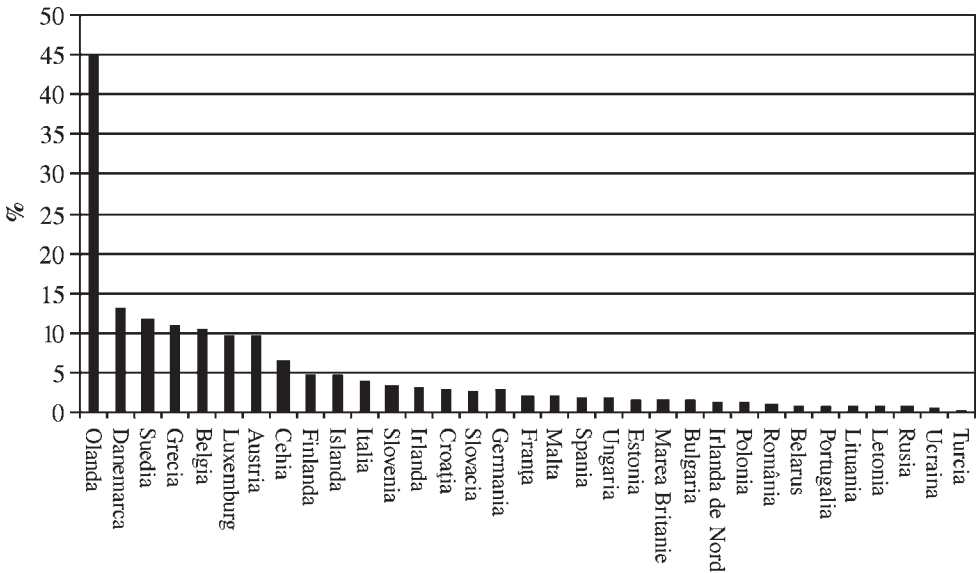
## **Activismul de mediu în România și în Europa. O perspectivă generală**

În România, în anul 2005 (EVS/BOP) doar o proporție infimă a populației s-a declarat membru al organizațiilor de mediu: 0,5%

din populație s-au declarat membri inactivi, iar 0,2% membri activi ai organizațiilor ecologice, adică nouă, respectiv trei persoane. În 1999 (EVS), 1% (12 persoane) din respondenții din România s-au declarat membri ai unor organizații de protecție a mediului, ceea ce reprezintă frecvența cumulată a membrilor de diferite calități din 2005. Prin comparație, la nivel european (cele 33 de țări participante în EVS 1999<sup>6</sup>), în medie 5% din cei chestionați se declarau membri ai organizațiilor ecologice. Se remarcă, desigur, câteva diferențe inter-țări (figura 1), în special în ceea ce privește distanțarea extremă a Olandei (45% membri) chiar și de media țărilor din Peninsula Scandinavă și Europa de Vest, cunoscute printr-un capital social formal-asociativ mult mai dezvoltat față de

celelalte regiuni din Europa (Pichler și Wallace, 2007)<sup>7</sup>.

Referitor la implicarea activă (desfășurarea de activități voluntare în cadrul organizațiilor de mediu) a membrilor, în anul 1999, în medie doar 2% dintre membri desfășoară astfel de activități în Europa, ceea ce înseamnă că voluntariatul în organizații ecologice este un fenomen destul rar, comparativ cu voluntariatul în alte tipuri de organizații (de exemplu, sportive și culturale), și în acest caz fiind însă valabile câteva ușoare discrepante inter-țări: mai activi se prezintă cetățenii țărilor din Scandinavia, urmați de cei din Europa de Vest, de Sud, Centrală și abia apoi de Est. În România, în anul 1999 doar 0,6% (7 persoane), în 2005 doar 0,2% (3 persoane) din respondenți declară efectuarea acestor activități în organizații de mediu.



Sursa : EVS 1999.

**Figura 1.** Activismul de mediu (procent din populație membru în organizații ecologice) în diferite țări din Europa

Menționăm că pentru prezentul articol, nu a fost încă disponibilă baza de date integrate pentru anul 2005 al EVS; pentru a urmări evoluții ulterioare anului 1999 din perspectivă comparativă, am utilizat datele din *Eurobarometrul Special* asupra capita-

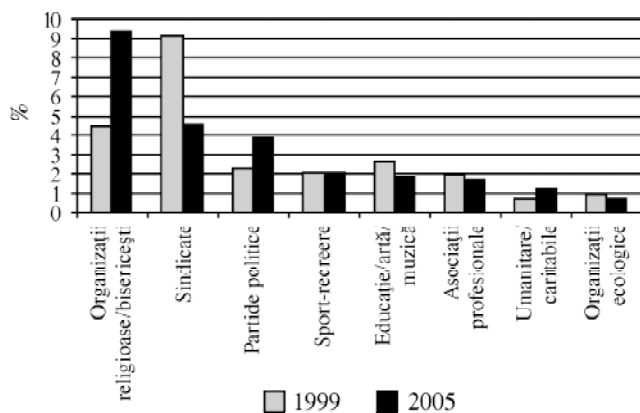
lului social, realizat la nivelul celor 27 de țări<sup>8</sup> ale Uniunii Europene (European Commission, 2005). Conform acestora, în 2004, în medie 4% dintre europeni se declarau membri ai organizațiilor ecologice, procentul cel mai mare, 30%, înregistrându-se și de data

aceasta în Olanda. Se poate spune deci, că la modul general, acest comportament nu s-a schimbat de-a lungul celor cinci ani în Europa, păstrându-se patternurile din 1999. Constatarea este valabilă și referitor la participarea la modul general a publicului european în diferite organizații : atât în anul 1999 cât și în 2004, în medie 48% dintre cei chestionați se declară membri ai cel puțin unei asociații/organizații, cei mai activi fiind cetățenii țărilor scandinave, cu 80-90% din populație cuprinsă în varii forme de organizații, asociații civice. Reversul se înregistrează în țările Europei de Est și Sud, unde în jur de 60% din populație declară că nu are statut de membru în nicio asociație ; prin contrast, media neparticipării este de cca. 40% în Europa de Vest (cf. Bădescu *et al.*, 2004 ; Pichler și Wallace, 2007).

Aceleași diferențe pot fi evidențiate și privitor la implicarea, la modul general, în activități voluntare în 1999 și 2004 : în țările din Scandinavia aproape jumătate din cetățeni desfășoară activități voluntare, cel mai puțin înclinate spre asemenea activități fiind cetățenii din Europa de Est. Românii au declarat efectuarea acestor activități în procente de 15,7% în 1999, 10% în 2004 (European Commission, 2005) și 9% în 2005 (EVS/BOP 2005), fiind astfel printre codașii Europei. Totodată, 50% din românii chestionați (acesta fiind cel mai mare procent din Europa) au afirmat că pentru ei ideea de

voluntariat nu este importantă (European Commission, 2005). La o primă parcurgere a datelor putem deci concluziona că cetățenii din România sunt destul de reticenți în ceea ce privește participarea în asociații (luate la modul general) și efectuarea de activități voluntare, aspecte ce ilustrează o slabă dezvoltare a capitalul social formal de tip asociativ, explicat de regulă prin fenomenul încrederii erodate în instituții (Bădescu *et al.*, 2004).

Participarea în organizații de mediu și efectuarea de activități voluntare în astfel de asociații, deși constituie tipuri de comportamente mai rare în România față de țările participante în EVS 1999, diferențele dintre mediile participării nu se dovedesc semnificative ( $t = -0,312$ ,  $p > 0,05$  pentru participare și  $t = 0,960$ ,  $p > 0,05$  pentru voluntariat pe baza EVS 1999), activismul scăzut al românilor având deci loc într-un context în care activismul de mediu este scăzut pe întregul continent european, exceptând țările din grupul scandinav<sup>9</sup> (diferențele între activismul de mediu al acestora și restul țărilor din Europa fiind de  $t = 9,327$ ,  $p < 0,001$  ; pentru voluntariat de  $t = 3,969$ ,  $p < 0,001$ ). În ceea ce privește România, nuanța cea mai importantă este deci reprezentată de faptul că aici slaba implicare de tip ecologist are loc pe fundalul unei participări reduse și în alte forme de organizații civice, asociații profesionale, politice etc.<sup>10</sup> (figura 2).



Sursa : EVS 1999 ; EVS/BOP 2005

**Figura 2.** Statutul de membru declarat în diferite organizații/asociații în România (% din populație, care este membru)

Exceptând organizațiile religioase, sindicatele și partidele politice, frecvența participării românilor este în jur de 2%, lucru ce demonstrează încapsularea tradiționalistă (organizații bisericești), de tip *legacy* (sindicate) și utilitaristă (partide politice) a capitalului social formal. Pe aceste considerente, B. Voicu (2005) se arată reticent privitor la includerea sindicatelor și partidelor politice în cadrul asociațiilor de voluntariat, aducând ca argument faptul că asocierea în sindicate este doar cvasi-voluntară, în timp ce *membership*-ul în partide politice, respectiv efectuarea de sarcini voluntare, urmează scopuri bine conturate (utilitarism)<sup>11</sup> ce pot fi cu greu subordonate ideii de asociere voluntară.

În cazul primelor două asociații pot fi remarcate și tendințe interesante: procentul celor care se declară membri ai organizațiilor religioase se dublează din 1999 până în 2005, tendința fiind exact pe dos în cazul membrilor de sindicat. Primul caz semnalează o deplasare marcantă spre capitalul social formal de tip tradiționalist, în timp ce al doilea caz reflectă consecințele evoluțiilor macrosociale și economice: dacă până în anul 2000 România s-a remarcat cu cei mai numeroși membri în sindicate din spațiul postcomunist (existând aprecieri că două milioane de români au fost membri de sindicat în 2000), restructurările economice au erodat puternic aceste structuri (CSDF, 2005). Pur speculativ, necunoscând evoluții longitudinale tip *exchange*, am putea presupune că cei care au devenit perdanții politiciilor de restructurare s-au consolatat în organizații religioase-bisericești.

Revenind la organizațiile de mediu, literatura de specialitate aduce o serie de date în legătură cu predictorii de nivel macro ai participării în organizații de mediu. Acestea furnizează o serie de argumente convergente în legătură cu importanța dezvoltării economice, politice și culturale ale diferitelor țări – factori favorizanți ai dezvoltării structurilor de oportunități (asociații) și, prin urmare, ai activismului. Frank *et al.* (2000) explică numărul organizațiilor de mediu din diferite țări în funcție de caracteristicile macroeconomice,

politice și culturale ale societăților, ajungând la constatarea că asemenea organizații sunt mai frecvente în țările puternic industrializate, cu economie prosperă și democrație stabilă, cu public permanent conectat la fluxul de informații în legătură cu mediul înconjurător. Asemănătoare sunt și argumentele lui Dalton (1994) bazate pe utilizarea listelor de evidență a membrilor din organizații de mediu ca indicator al participării civice. Mai recent, autorul (2005) revine asupra problematicii: utilizând ca variabilă dependentă autoidentificarea cetățenilor ca membri/non-membri în diferite asociații (pe baza datelor din *World Values Survey* 1999), concluzionează că, luate separat, atât prosperitatea economică, democratizarea, orientările postmaterialiste și problemele obiective de mediu constituie variabile corelate statistic semnificativ cu activismul de mediu. Introducând însă aceste variabile independente într-o analiză multivariată de regresie, la nivelul eșantionului global (peste 50 țări din *World Values Survey*) cel mai puternic și semnificativ predictor din punct de vedere statistic al activismului de mediu este reprezentat de gradul de postmaterialism al țărilor<sup>12</sup>; produsul intern brut (PIB) și democratizarea au o influență pozitivă, deși nesemnificativă statistic asupra variabilei dependente, acesta fiind și efectul exercitat de condițiile de mediu negative. Gillham (2008), pe baza datelor destul de vechi ale Eurobarometrului din 1986, semnalează la rândul lui efectul pozitiv exercitat asupra participării de gradul de dezvoltare economică a țărilor.

Argumentele lui Dalton (2005) ni se par cele mai apropiate; însă ținând seama de faptul că autorul lucrează cu datele din *World Values Survey*, cuprinzând țări din contexte geografice și culturale diferite de Europa, am considerat utilă realizarea/verificarea a cel puțin patru dintre corelațiile menționate. Astfel, am verificat legătura pe de o parte, dintre PIB/cap de locuitor și frecvența participării, respectiv efectuării de activități voluntare; pe de altă parte, dintre gradul de postmaterialism și frecvența

participării, respectiv voluntariatul în organizații de mediu și pe baza datelor din EVS 1999, obținând următoarele rezultate :

- Corelația dintre PIB/cap de locuitor (măsurat în PPUȘ\$/cap de locuitor) și participarea în organizații de mediu se dovedește statistic semnificativă ( $r=0,635$ ,  $p<0,001$ )<sup>13</sup>, la nivel european în țările mai prospere din punct de vedere macroeconomic găsiindu-se procente mai ridicate ale *membership*-ului ;
- Cum se putea intui pe baza relației existente conform tezei inglehartiene (Inglehart, 1995) dintre postmaterialism și bunăstarea macroeconomică corelația este pozitivă, statistic semnificativă ( $r = 0,553$ ,  $p<0,01$ ) și între gradul de postmaterialism al țărilor (procent din populație cu orientări postmaterialiste) și *membership*.
- În ceea ce privește relația dintre acești doi indicatori și voluntariatul în organizații de mediu, rezultatele se prezintă asemănător : între PIB/cap de locuitor și implicarea în activități voluntare relația este pozitivă, statistic semnificativă ( $r=0,493$ ,  $p<0,01$ ), între postmaterialism și implicarea în activități voluntare la nivelul organizațiilor de mediu relația fiind la rândul ei pozitivă și semnificativă ( $r=0,394$ ,  $p<0,05$ )<sup>14</sup>.

Rezultatele noastre sunt deci în perfectă concordanță cu cele semnalate de Dalton (2005), respectiv cu ipoteza afluenței (Dieckmann și Franzen, 1999) și teza postmaterialismului (Inglehart, 1995) : participarea în organizații de mediu și efectuarea de activități voluntare cu caracter environmental au o incidență mai mare în țările cu situație macroeconomică prosperă și cu public postmaterialist. Aceste constatări, semnalate de altfel și de către Inglehart (1990, 1995), Rohrschneider (1990) etc., ne determină să concluzionăm pe de o parte că, la nivel macro, activismul de mediu devine cel mai bine explicabil din perspectiva teoriei noilor mișcări sociale (Cohen, 1985 ; McAdam et al., 1996), în sensul că problematicile în

jurul cărora se formează aceste asociații sunt obiective aflate în strânsă legătură cu o calitate superioară a vieții, bunăstarea macroeconomică și orientarea către valori postmaterialiste fiind constitutive valorizării acestora. Pe de altă parte, acest tip de determinism macroeconomic și axiologic este valabil și la nivelul participării asociative generale a publicului european (de exemplu, Pichler și Wallace, 2007 ; van Oorschot, 2006), ceea ce motivează explicații nu atât din perspectiva tipului de problematici în jurul cărora se formează asociațiile, ci pe baza ideii de cetățenie activă (Bellamy *et al.*, 2006), participarea în organizații de mediu fiind astfel doar un indicator specific al manifestării acesteia.

Sunt însă și alte nuanțe de care trebuie să fim conștienți atunci când apreciem datele. Nu trebuie să pierdem din vedere faptul că explicațiile de tip postmaterialist ale fenomenelor de preocupare environmentală au fost frecvent supuse criticilor. Nu ne propunem să discutăm, dar menționăm, pe scurt, următoarele. Critica frecvent invocată este aceea că cercetările care abordează perspectiva inglehartiană se focalizează excesiv asupra țărilor occidentale, cu economie prosperă, respectiv că în ciuda faptului că teoria punctează o explicație alternativă – probleme obiective de mediu ca motivații ale preocupării în cazul țărilor cu economie precară (Inglehart, 1995) – în final teoria supraaccentuează valența explanatorie, teleologică a laturii occidentale a tezei (rolul valorilor postmaterialiste). Guha (1999) de pildă, este de părere că explicația postmaterialistă nu face altceva decât să elitizeze greșit problematica environmentală : a presupune că cei din țările sărace sunt preocupați exclusiv de aspecte materiale ale existenței reprezintă o considerație simplistă, în condițiile în care unele din cele mai cuprinzătoare reprezentări și filozofii ale mediului înconjurător își au originea în culturile din țările emisferei sudice. Alți autori (de exemplu, Bailey, 1996 – în cazul țărilor din Africa ; Fisher, 1993 – în cazul țărilor din Europa de Est) cu toate că nu neagă

valența explanatorie a tezei postmaterialiste, punctează motivațiile diferite ale preocupărilor față de mediu, considerând că diferitele orientări valorice predispun la aspecte și intensități diferite ale preocupării față de mediu: în țările sărace, preocupările ambientale vizează de cele mai multe ori probleme locale, cu impact direct asupra sănătății (cf. Dunlap, 1994), pe când în țările din occident preocuparea vizează latura globală a fenomenului (cf. Uzzel, 2000).

Drept urmare, ca reacție la teza ingelhartiană, au fost propuse perspective alternative, cum este spre pildă teza rupturii paradigmatică (Dunlap și Jones, 2002) care susține că pe toată planeta oamenii încep să adopte o viziune din ce în ce mai favorabilă ideii protecției mediului, acest lucru neavând legătură cu condițiile macroeconomice, ci mai degrabă cu caracteristicile noilor probleme de mediu (probleme din ce în ce mai puțin localizabile, transfrontariere, a căror conștientizare depinde în mare măsură de mass-media și mai puțin de experimentarea lor efectivă, în mod direct etc.).

Alți autori se declară în favoarea teoriei culturale (Wildavsky și Dake, 1990), considerând că prin cele patru viziuni fundamentale asupra lumii – individualism, ierarhie, egalitarism și fatalism – putem oferi o explicație mai comprehensivă asupra atitudinilor și comportamentelor pro-mediu. Similar explicației postmaterialiste, teoria culturală presupune o mobilitate a indivizilor dintr-o categorie în alta și, prin urmare, consideră că intensificarea preocupării față de mediul înconjurător este în strânsă legătură cu faptul că tot mai mulți indivizi adoptă viziunea egalitaristă asupra lumii. Or, potrivit acestei teorii, egalitarismul este strâns legat cu aspecte ce privesc protejerea mediului înconjurător, pe când viziunea individualistă este asociată cu atitudini anti-mediu. Această explicație este susținută de date empirice potrivit cărora membrii organizațiilor de mediu dispun de regulă de viziuni egalitariste (Grendstad și Selle, 1997).

Există, desigur, alte perspective ce vin în susținerea lui Inglehart: ipoteza bunăstării eco-

nomice a lui Dieckmann și Franzen (1999) trebuie considerată cel puțin precum o explicație complementară a tezei postmaterialiste, creșterea bunăstării având un dublu efect: atrage după sine necesitatea pentru un mediu curat (*valori subiective*) și înlesnește alocarea resurselor pentru mediu. Aceste două efecte nu sunt însă neapărat simultane: oamenii pot rămâne materialişti în multe alte privințe (să nu adere la întregul set de valori postmaterialiste), fiind în același timp capabili și dispuși să contribuie (economic) la protejerea mediului înconjurător (Franzen, 2003)<sup>15</sup>. Corespondenta instituțională a acestei ipoteze poate fi găsită la Huber (1999) care postulează – în pofida considerentelor cu precădere neomarxiste, conform cărora modernizarea clasică prin impactul industrializării și consumului crescut asociat cu bunăstarea economică produce efecte negative asupra mediului înconjurător (de exemplu, Brook, 2001; Foster, 1999) – corelația pozitivă dintre nivelul de dezvoltare economică și protecția mediului<sup>16</sup>. Această perspectivă instituțională constituie, de altfel, sâmburele teoriei modernizării ecologice care presupune o deplasare de la simpla modernitate, spre (post)modernitatea ecologică, în principal țările cu economie prosperă dezvoltând reglementări și legislații în domeniul protecției mediului, activitățile de producție devenind astfel eco-eficiente (Mol și Spaargaren, 2000).

Se cuvine deci să conștientizăm o abordare dialogică: teoria postmaterialistă poate deveni utilă din perspectiva comportamentului asociativ, în timp ce celelalte perspective pot furniza nuanțe importante în legătură cu tipul specific de asociere (problematika ecologică). Mai apoi, având în vedere variabilele dependente studiate, ar putea fi utile și explicațiile ce privesc rolul democratizării: instituțiile democratice sunt cruciale în sensibilizarea publicului în ceea ce privește problematica mediului înconjurător; mass-media a jucat un rol primordial deopotrivă în a alerta publicul și a „globaliza” problematica ambientală; drepturile asociate instituțiilor democratice

(de vot, de a întemeia organizații de mediu, de a protesta etc.) au stat la baza activismului și protestului de tip environmental (McAdam *et al.*, 1996 ; Tarrow, 1994).

Trebuie subliniat și faptul, că datele de mai sus, chiar dacă pierdem din vedere criticile aduse la adresa postmaterialismului, sunt în stare să ofere doar explicații brute. De pildă, participarea în organizații de mediu în Europa poate fi abordată și din perspectiva tipului de organizații de mediu în care participă cetățenii, altfel spus din perspectiva culturii environmentaliste (Yearley, 2005). Participarea într-o organizație tradițională de mediu cu caracter de conservare, de protecție a naturii a cărei cultură organizațională de regulă este științifică și nu include proteste la adresa *status quo*-ului, este esențial diferită de participarea într-o organizație de mediu de tip progresist, care pune sub semnul întrebării ordinea socială și economică existentă (în speță neoliberalismul), propunând o abordare nouă a problemelor de mediu, la limita dintre risc tehnologic și echitate socială (*environmental justice*), devenind astfel mai pretabilă la ceea ce numim noi mișcări sociale, înțelegând aici ca o modalitate nouă de abordare a problematicii de mediu și ale cărei caracteristici principale sunt dezvoltarea de rețele trans-naționale și adoptarea de comportamente de tip protest (de exemplu, Beck, 1992 ; Roots, 2007 ; Yearley, 2005). Or, în Europa Centrală și de Est organizațiile tradiționale sunt mai numeroase decât cele progresiste de tip vestic (cf. Carmin, 2008 ; Roots, 2007), de unde și „calitatea”, conținutul diferit al statutului de membru, fie acesta de tip inactiv sau activ (Gillham, 2008).

Nu în ultimul rând, se cuvine efectuarea unei analize la nivel individual, motivată de evidența mai mult decât clară, că nu toți indivizii din țările prospere sunt și postmaterialiști și membri ai organizațiilor de mediu, și că nu toți indivizii din țările mai puțin prospere sunt materialiști și reticenți la ideea participativă, respectiv cei doi macro-indicatori nu pot să explice totalitatea varianței inter-indivuale.

## **Cine participă în organizații de mediu și cine sunt voluntarii ? O abordare comparativă la nivel individual**

### *Variabilele analizei*

Revenim asupra datelor noastre din cele două valuri ale EVS, și încercăm în cele ce urmează să trasăm un profil al cetățenilor participanți în organizații de mediu. Vom utiliza două variabile dependente: *statutul de membru declarat în organizații de mediu și declararea efectuării de activități voluntare, neplătite în astfel de asociații*, corespunzătoare participării pasive și active (von Oorschot *et al.*, 2006). Asupra acestor variabile vom investiga efectul exercitat de o serie de variabile independente ce pot fi grupate în următoarele categorii: sociostructurale (vârstă, gen, educație, venit, etnie, religie, tipul localității după mărime); orientare axiologică postmaterialistă; orientare politico-ideologică și axiologică (autopozitionarea stânga-dreapta, preferința pentru egalitate sau libertate, valorizarea autonomiei în schimbul fatalismului), capitalul social (încrederea generalizată în oameni, încrederea în instituțiile statutului, încrederea în organizații civile, frecvența contactelor cu membrii familiei și prietenii) și atitudini față de mediul înconjurător.

Variabilele sociostructurale sunt utilizate frecvent ca variabile de control ale analizelor întreprinse asupra participării în asociații, fiind semnificate totodată și o serie de efecte ale acestora. Constatările privind efectul vârstei asupra participării în organizații de mediu au fost de regulă puse în legătură cu natura de noi mișcări sociale ale acestor organizații. Spre pildă, efectul de ciclu de viață se bazează pe ideea că tinerii sunt mai deschiși spre acceptarea ideilor critice *status quo*-ului, or, mișcările ecologiste progresiste își construiesc agenda lor în jurul acestor critici.

Pe baza explicațiilor lui McAdam (1988) în legătură cu disponibilitatea biografică

(*biographical availability*) – înțeleasă ca lipsă a acelor constrângeri (serviciu *full time*, prezența familiei și a copiilor) care măresc costurile participării și, prin urmare, îi determină pe tineri să fie mai prezenți și mai activi în asociații tip noi mișcări sociale – Gillham (2008) verifică această ipoteză și în ceea ce privește participarea în organizații de mediu, nereușind însă să o confirme. Comentariul furnizat de autor este acela că multe dintre organizațiile de mediu, în special cele locale, comunitare sunt destul de tradiționaliste, de tip conservare a naturii, asemenea asociații apărând ca arene mai atractive persoanelor mai în vârstă, respectiv sunt mai favorabile unei participări a întregii familii.

Efectul de cohortă furnizează explicații tot din perspectiva noilor mișcări sociale, fiind interdependent cu aderența la valori postmaterialiste: persoanele născute după cel de-al doilea război mondial și care s-au socializat în contextul statului bunăstării sunt mai susceptibile spre participare. Urmând acest raționament, spre deosebire de Gillham (2008), efectul semnificativ negativ al vârstei asupra participării în organizații de mediu a fost confirmat, printre alții, de Dalton (1994), Dunlap și Mertig (2001). În ceea ce privește efectul vârstei asupra voluntariatului, intuim că efectele ar trebui să fie aceleași. Nu cunoaștem analize care să fi explorat această legătură în mod particular la nivelul voluntariatului de tip ecologist, literatura dedicată voluntariatului în general semnalând în schimb efectul negativ al vârstei (de exemplu, Voicu și Voicu, 2003).

Genul este o variabilă despre al căru efect asupra participării în organizații de mediu au fost raportate rezultate mixte, neconcludente (Gillham, 2008), pe de altă parte, au fost semnalate și rezultate convergente perspectivei feministe de socializare diferită a celor două genuri, în sensul că femeile sunt educate în spiritul eticii grijii, și astfel sunt mai dispuse spre participare în organizații cu scop de protecție a mediului (Dunlap și Mertig, 2001).

Educația constituie o variabilă cu efect mult mai clar, cercetările raportând constant

influența pozitivă a acesteia asupra participării în organizații de mediu. La Gillham (2008) educația constituie, alături de venit, cel mai puternic predictor al participării în astfel de organizații. Efectul educației asupra atitudinilor și comportamentelor pro-mediu poate fi explicat prin două perspective, desigur pe undeva interdependente, dar totuși în esență diferite. Pe de o parte, perspectiva iluminării (*enlightenment* – Gelissen [2007]) susține că pe măsura creșterii nivelului de educație indivizii devin mai informați și mai preocupați în legătură cu problematicile de mediu, dispun de raționalitate reflexivă, au valori postmaterialiste – în fine toate aceste aspecte favorizând aderarea la soluțiile oferite de noile mișcări sociale, în particular cele de mediu.

Pe de altă parte, efectul pozitiv al educației are loc mai mult prin medierea venitului: cei cu educație mai înaltă dispun în mod obișnuit de venituri mai ridicate și astfel pot mobiliza resurse în vederea participării; spre pildă, nu mai sunt constrânși să se angajeze într-un al doilea loc de muncă, dispunând astfel de resursa de timp ce poate fi folosită pentru participare și/sau voluntariat. Prima perspectivă s-a dovedit cunoscută sub numele de efectul noii clase (*new class*), autorii (de exemplu, Eckersley, 1992, cf. Dunlap și Mertig, 2001) semnalând participare mai ridicată în rândul persoanelor cu educație înaltă, angajate în sectorul de servicii, nedispunând însă în mod necesar de venituri foarte ridicate. Adepții celei de-a doua perspective (de exemplu, Dalton, 1994; Gillham, 2008) văd efectul în concordanță cu teza ingelhartiană și deci cu încapsularea acestor mișcări în bunăstarea economică și în orientarea postmaterialistă, semnalând astfel paradoxul că „cei care au profitat cel mai mult de pe urma industrializării și creșterii economice au devenit și cei mai duri critici ai acestora” (Gillham, 2008, 89).

Religia va reprezenta o variabilă de control a analizei. Deși în ceea ce privește participarea la modul general în asociații au fost semnalate efecte destul de concludente, în sensul că protestanții dispun de capital social

formal mult mai diversificat comparativ cu membrii altor culte (van Oorschot *et al.*, 2006 ; pentru România – Bădescu și Sum, 2005), acest efect nu a fost clar evidențiat în relație cu participarea în organizații de mediu.

Tipul de localitate și efectul acestuia asupra participării a fost semnalat de Gillham (2008), autorul furnizând o explicație bazată pe ideea concentrării ecologice (*ecological concentration*) a lui McAdam și a colaboratorilor săi (1988, *apud* Gillham, 2008), în sensul că mediul urban oferă mai multe oportunități implicării în rețele formale, respectiv problematicile de mediu pot fi mai presante în mediul urban, motivând astfel participarea. Aceste constatări sunt până la urmă în concordanță cu explicația tip *urban culture* (Brechin și Kempton, 1994) : mediul urban este mai favorabil manifestărilor de cetățenie activă în conformitate cu ideea *governance*.

Orientarea postmaterialistă a respondenților și efectul acesteia asupra participării a fost documentat în multiple analize (de exemplu, Inglehart, 1990 ; Gillham, 2008), aceasta fiind până la urmă și ideea implicită a ipotezei iluminării sau a noii clase. Majoritatea acestor analize utilizează itemul clasic inglehartian<sup>17</sup>. Acesta – deși supus multor critici, printre care incapacitatea de a surprinde, din cauza relativei sale simplități, orientările valorice reale ale indivizilor, care ar trebui să fie mai complexe și mai atenuate decât cele patru variante de răspuns ale scalei (de exemplu, Davis și Davenport, 1999 ; Lee și Norris, 2000), conceptualizarea unidimensională a orientărilor axiologice (Brooks și Manza, 1994) etc. – constituie instrumentul cel mai des utilizat pentru a măsura orientările materialiste, respectiv postmaterialiste, prin includerea poziției de mixt fiind capabil să surprindă întru câtva și pozițiile de ambivalență, respectiv dinamică axiologică. Pe aceste considerente, vom opera la rândul nostru cu itemul clasic al lui Inglehart (vezi tabelul A1 din anexă – pentru statistica descriptivă a orientărilor axiologice).

Orientarea politico-ideologică și axiologică și efectul acestora asupra participării de tip ecologist au fost mai puțin investigate. În ceea ce privește efectul autopozitionării

pe axa stânga – dreapta, cercetările întreprinse pe baza EVS 1999, în legătură cu capitalul social al europenilor, au arătat că cei ce se plasează spre stânga sunt mai bogați în capital social, fapt explicabil pe baza orientării mai colectiviste a ideologiei de stânga, respectiv mai individualiste a orientării de dreapta (van Oorschot *et al.*, 2006). Cercetând acest efect în ceea ce privește participarea în organizații de mediu, pe baza datelor din Eurobarometrul 1986, Gillham (2008) nu găsește diferențe net semnificative între cei cu orientări de stânga, centru și dreapta, constatând astfel depoliticizarea acestei forme de participare. Datorită faptului că cele două orientări axiologice, preferința pentru egalitate, precum cea pentru libertate<sup>18</sup>, este de regulă înrădăcinată în autopozitionări specifice (Comșa, 2007), ne putem aștepta să exercite același efect cu autopozitionarea. Mai mult decât atât, dacă ținem cont de faptul că este vorba despre un comportament specific, ce poate fi motivat de aceiași factori ca și atitudinile specifice față de mediu, ne putem aștepta ca în Europa să participe în organizații de mediu mai mult cei cu orientări de stânga, respectiv cei care cred în autonomie, în posibilitatea influențării mersului lucrurilor (*can make a difference*) în locul fatalismului<sup>19</sup>.

Un grup separat și specific constituie variabilele în legătură cu *capitalul social al respondenților*. Includerea acestora în analiză ni s-a părut aproape de la sine înțeleasă, ținând cont atât de interdependențele dintre capitalul social de legătură și capitalul social intra-grupal (Putnam, 2000), cât și de cercul virtuos al capitalului social (Putnam, 1993, 2000 ; Pichler și Wallace, 2007). Ideea implicită a ambelor abordări este aceea că dezvoltarea unei forme de capital social poate să ajute la dezvoltarea celorlalte forme. Vom utiliza următoarele variabile independente : încrederea în instituțiile statului (indice de scor factorial – pentru calcule vezi tablelele A2 și A3 din anexă) ; încrederea generalizată în oameni (dihotomă ; 1 = putem avea încredere în cei mai mulți dintre oameni ; 0 = e mai bine să fii atent în relațiile cu oamenii) ; potențialul de protest (indice de scor factorial – pentru calcule vezi tabelul

A4 din anexă); frecvența implicării în rețele sociale (măsurând frecvența socializării cu prieteni, colegi, grup religios, cluburi și asociații)<sup>20</sup>.

Fiind vorba despre o formă de activism specific, ar fi fost oportună și utilizarea unor variabile ce măsoară atitudini față de diferite aspecte ale mediului înconjurător, respectiv atitudini mai specifice față de organizații de mediu sau activitățile desfășurate de acestea. Din păcate, seriile EVS nu sunt foarte bogate în astfel de itemi, singurele variabile cu care putem opera, în acest sens, fiind atitudinile privind preferințele specifice de prevenire a poluării: prin contribuții financiare la nivel individual (venit și/sau taxe) sau prin măsuri guvernamentale exclusive<sup>21</sup>.

Enunțurile se mai numesc și itemi de sacrificiu (Kemmelmeier *et al.*, 2002; Gelissen, 2007), întrucât măsoară nivelul până la care un individ ar fi dispus să suporte costurile prevenirii poluării. În chestionarele originale variantele de răspuns sunt codate (din motive tehnice, ce țin de înlesnirea introducerii datelor) la fel în cazul tuturor celor trei enunțuri, de la 1 (în foarte mare măsură) la 4 (deloc). Urmând semnificația conceptului de cetățenie de mediu (*environmental citizenship*), conform căruia indivizii dedicați problematicii de mediu se implică în mod activ în soluționarea acestora (Dobson și Bell, 2005), în cazul primelor două enunțuri cu cât acordul este mai intens, cu atât acesta indică o dispoziție mai ridicată de sacrificiu, prin urmare recodarea variantelor de răspuns (de la 4=în foarte mare măsură la 1=deloc) mi s-a părut oportună, aceste enunțuri fiind numite în analiză *dispoziție pozitivă* privind modalitatea de prevenire a poluării.

În cazul ultimului enunț, situația se schimbă, în acest caz acordul indicând exteriorizarea costurilor de prevenire a poluării; în acord cu *free-riderismul* de tip environmental (de exemplu, Dietz *et al.*, 2002) indivizii doresc un mediu curat (de care ulterior se vor bucura), dar fără a contribui personal (în cazul de față financiar) la atingerea acestui scop (*cf.* blatist – Iluț, 1995), comparativ cu cei care sunt de acord să suporte costurile de atingere a scopului dorit (bunii cetățeni).

Urmând acest raționament, am considerat că și în acest caz este oportună o recodare a variantelor de răspuns (de la 4= foarte mare măsură la 1=deloc), enunțul fiind denumit *dispoziție negativă* a prevenirii poluării (pentru detalii, vezi tabelul A5 din anexă).

Prin urmare, în analizele noastre vom lucra cu variabila dispoziției pozitive și cu variabila predispoziției negative, încercând astfel o oarecare contracarare a penuriei de variabile în legătură cu atitudini specifice comportamentelor studiate. Bazându-ne pe implicațiile conceptului de *environmental governance* – participarea multinivelară în legătură cu deciziile și soluțiile privitoare la problemele de mediu –, predispoziția pozitivă pentru sacrificii monetare în legătură cu prevenirea poluării poate să acopere o arie mai largă a semnificațiilor comportamentului de participare civică asociativă, ambele fiind componente ale conceptului de cetățenie activă de mediu (*active environmental citizenship* – Jasanoff, 2005). Prin contrast, acordul cu ultimul enunț denotă acceptarea ideii de *environmental government* (modalitate singulară de rezolvare a problemelor, preferabil de către o autoritate centrală), mai apropiată unei atitudini civice pasive.

Pentru predispoziția pozitivă vom utiliza un indice agregat de scor factorial pe baza celor două variabile de sacrificiu (tabelul A6 din anexă): ar fi de acord să dea o parte din venit (prin recodare acordul în foarte mare măsură luând valoarea 4 ș.a.m.d.); ar fi de acord să plătească taxe mai mari (prin recodare acordul în foarte mare măsură luând valoarea 4 ș.a.m.d.), iar pentru predispoziția negativă utilizăm enunțul: guvernul să fie responsabil, fără să mă coste pe mine niciun ban (prin recodare, acordul în foarte mare măsură luând valoarea 4 ș.a.m.d.), exprimând astfel esența unei atitudini tip *blasé*.

## Analize

Dat fiind numărul foarte scăzut al participanților în organizații de mediu din România, respectiv numărul și mai scăzut al voluntarilor, o analiză de regresie s-ar fi dovedit un act de empirism naiv. Din acest motiv, pentru

România voi prezenta doar statistici descriptive (medii) în legătură cu situația câtorva dintre variabilele ce vor fi introduse în analiza de regresie întreprinsă asupra celor două variabile dependente pe baza datelor din EVS (1999), respectiv câteva teste *t*, cu scopul de a compara media unor variabile-cheie printre participanți și neparticipanți.

Cum s-a mai menționat, în 2005 (EVS/BOP) avem 9 membri inactivi în organizații de mediu și 3 membri activi (voluntari). Dintre membrii inactivi, cinci sunt bărbați, patru femei, șapte sunt români, doi sunt maghiari, respectiv șapte sunt ortodocși, câte unul fiind romano-catolic și protestant, câte trei sunt

din comună, oraș mediu și oraș mare. Din cei trei voluntari, doi sunt români și ortodocși, unul fiind maghiar și protestant, toți trei sunt bărbați, doi dintre ei locuiesc în mediul rural, celălalt într-un oraș mic. În 1999 (EVS 1999), avem 12 membri pasivi, toți fiind de naționalitate română și de religie ortodoxă, doar unul din ei este femeie, toți sunt din mediul urban și nici unul dintre aceștia nu este din Transilvania (Moldova, Muntenia, Oltenia). Cei șapte voluntari sunt bărbați, români, de religie ortodoxă, din mediile urbane din Moldova și Oltenia. Restul statisticilor descriptive sunt cuprinse în tabelul 1.

**Tabelul 1.** *Participanții pasivi și activi ai organizațiilor de mediu din România în 2005 (EVS/BOP 2005) și 1999 (EVS 1999). Statistici descriptive*

| Variabile-cheie         | An/<br>tip de statut | N  | Minimum | Maximum | Media | Abatere<br>standard |
|-------------------------|----------------------|----|---------|---------|-------|---------------------|
| Vârsta                  | 2005 – pasiv         | 9  | 25,00   | 64,00   | 45,11 | 15,120              |
|                         | 2005 – activ         | 3  | 30,00   | 55,00   | 38,33 | 14,434              |
|                         | 1999 – pasiv         | 12 | 21,00   | 71,00   | 42,54 | 16,334              |
|                         | 1999 – activ         | 7  | 43,00   | 71,00   | 55,86 | 11,72               |
| Educație                | 2005 – pasiv         | 9  | 3,00    | 14,00   | 9,56  | 4,419               |
|                         | 2005 – activ         | 3  | 9,00    | 11,00   | 9,67  | 1,155               |
|                         | 1999 – pasiv         | 12 | 2,00    | 8,00    | 5,92  | 1,975               |
|                         | 1999 – activ         | 7  | 2,00    | 8,00    | 5,43  | 2,149               |
| Venit                   | 2005 – pasiv         | 9  | 1,00    | 10,00   | 4,55  | 2,833               |
|                         | 2005 – activ         | 3  | 1,00    | 4,00    | 2,00  | 1,732               |
|                         | 1999 – pasiv         | 10 | 3,00    | 10,00   | 7,40  | 2,67                |
|                         | 1999 – activ         | 6  | 3,00    | 10,00   | 7,50  | 3,016               |
| Postmaterialism         | 2005 – pasiv         | 9  | 0,00    | 2,00    | 0,44  | 0,726               |
|                         | 2005 – activ         | 3  | 0,00    | 1,00    | 0,67  | 0,577               |
|                         | 1999 – pasiv         | 11 | 0,00    | 2,00    | 0,91  | 0,539               |
|                         | 1999 – activ         | 7  | 0,00    | 1,00    | 0,86  | 0,378               |
| Stânga vs. dreapta      | 2005 – pasiv         | 9  | 3,00    | 8,00    | 6,00  | 1,789               |
|                         | 2005 – activ         | 2  | 6,00    | 9,00    | 7,50  | 2,121               |
|                         | 1999 – pasiv         | 7  | 1,00    | 9,00    | 5,14  | 3,078               |
|                         | 1999 – activ         | 4  | 1,00    | 9,00    | 5,75  | 3,403               |
| Egalitate vs. libertate | 2005 – pasiv         | 9  | 1,00    | 2,00    | 1,22  | 0,441               |
|                         | 2005 – activ         | 3  | 1,00    | 2,00    | 1,67  | 0,577               |
|                         | 1999 – pasiv         | 12 | 1,00    | 2,00    | 1,42  | 0,515               |
|                         | 1999 – activ         | 7  | 1,00    | 2,00    | 1,28  | 0,488               |
| Autonomie vs. fatalism  | 2005 – pasiv         | 9  | 6,00    | 10,00   | 7,78  | 1,148               |
|                         | 2005 – activ         | 3  | 7,00    | 8,00    | 7,33  | 0,577               |
|                         | 1999 – pasiv         | 12 | 1,00    | 10,00   | 7,59  | 3,370               |
|                         | 1999 – activ         | 7  | 3,00    | 10,00   | 7,43  | 3,258               |

| Variabile-cheie                                    | An/<br>tip de statut | N  | Minimum | Maximum | Media | Abatere<br>standard |
|--|----------------------|----|---------|---------|-------|---------------------|
| Probleme globale de mediu                          | 2005 – pasiv         | 9  | -0,90   | 0,87    | -0,05 | 0,720               |
|  | 2005 – activ         | 3  | -0,92   | 0,87    | 0,38  | 0,483               |
|  | 1999 – pasiv         | –  | –       | –       | –     | –                   |
|  | 1999 – activ         | –  | –       | –       | –     | –                   |
| Probleme locale de mediu                           | 2005 – pasiv         | 9  | -1,27   | 1,17    | -0,11 | 0,785               |
|  | 2005 – activ         | 3  | -0,43   | 0,93    | 0,04  | 0,778               |
|  | 1999 – pasiv         | –  | –       | –       | –     | –                   |
|  | 1999 – activ         | –  | –       | –       | –     | –                   |
| Dispoziție pozitivă privind<br>prevenirea poluării | 2005 – pasiv         | 8  | -0,71   | 1,36    | 0,33  | 0,731               |
|  | 2005 – activ         | 2  | 0,85    | 1,36    | 1,11  | 0,361               |
|  | 1999 – pasiv         | 10 | -1,53   | 1,59    | -0,07 | 1,001               |
|  | 1999 – activ         | 5  | -1,53   | 0,55    | -0,28 | 0,871               |
| Dispoziție negativă privind<br>prevenirea poluării | 2005 – pasiv         | 8  | 1,00    | 4,00    | 2,75  | 1,030               |
|  | 2005 – activ         | 2  | 4,00    | 4,00    | 4,00  | 0,000               |
|  | 1999 – pasiv         | 11 | 2,00    | 4,00    | 3,36  | 0,809               |
|  | 1999 – activ         | 5  | 2,00    | 4,00    | 3,28  | 0,951               |
| Potențial de protest                               | 2005 – pasiv         | 8  | -0,23   | 2,61    | 0,46  | 0,951               |
|  | 2005 – activ         | 2  | -0,23   | -0,23   | 0,23  | 0,000               |
|  | 1999 – pasiv         | 12 | -0,83   | 2,10    | 0,25  | 1,090               |
|  | 1999 – activ         | 7  | -0,83   | 2,10    | 0,01  | 1,095               |
| Încredere instituții                               | 2005 – pasiv         | 9  | 0,94    | 3,22    | 0,47  | 1,297               |
|  | 2005 – activ         | 3  | -0,51   | 3,23    | 0,75  | 2,143               |
|  | 1999 – pasiv         | 11 | -1,13   | 2,19    | -0,94 | 0,951               |
|  | 1999 – activ         | 6  | -1,13   | 2,19    | 0,08  | 1,235               |
| Încredere în oameni                                | 2005 – pasiv         | 8  | 0,00    | 1,00    | 0,11  | 0,333               |
|  | 2005 – activ         | 3  | 0,00    | 1,00    | 0,33  | 0,577               |
|  | 1999 – pasiv         | 12 | 0,00    | 1,00    | 0,83  | 0,288               |
|  | 1999 – activ         | 7  | 0,00    | 0,00    | 0,00  | 0,000               |

Operaționalizarea variabilelor : *vârsta* – variabilă ordinală ; *educație* – variabilă ordinală, indică cel mai înalt nivel de educație atins ; *venit* – venitul lunar al gospodăriei respondentului, măsurat pe decile (*dar* : în 2005 am recodat în zece decile valorile nominale indicate de respondenți, în 1999 aceștia trebuia să indice venitul lor pe zece trepte, de aici rezultând neconcordanțe. În orice caz, 1 și 10 corespund valorilor minime și maxime din ambii ani.) ; *postmaterialism* – măsurat prin itemul clasic al lui Inglehart (0=materialist, 1=mixt, 2=postmaterialist) ; *stânga vs. dreapta* – autoplasare pe axa continuă stânga-dreapta (1= stânga, 10= dreapta) ; *egalitate vs. libertate* – preferința pentru una din cele două valori, dummy : 2=egalitate, 1=libertate ; *autonomie vs. fatalism* – indicarea preferinței pe axa continuă fatalism-autonomie (1=fatalism, 10=autonomie) ; *probleme globale de mediu* – scor factorial (vezi anexa) ; *probleme locale de mediu* – scor factorial (vezi anexa) ; *dispoziție pozitivă privind prevenirea poluării* – scor factorial (vezi anexa) ; *dispoziție negativă privind prevenirea poluării* – scală ; *potențial de protest* – scor factorial (vezi Anexă) ; *încredere în instituții* – scor factorial (vezi anexa) ; *încredere în oameni* – calculate ca indice de scor factorial (vezi anexa).

Sursa : EVS/BOP 2005 și EVS 1999.

Se poate constata că participanții și voluntarii din anii 1999 și 2005 au profiluri destul de asemănătoare: sunt de vârstă medie, au o educație ușor peste nivelul mediu și venituri medii. În ceea ce privește orientarea lor axiologică, au orientări materialiste spre mixte, se autopoziționează spre centrul axei stânga-dreapta în 1999, respectiv mai spre dreapta în 2005, preferă ceva mai mult egalitatea decât libertatea și cred în posibilitatea influențării mersului lucrurilor. Au un potențial de protest relativ scăzut în ambii ani, încredere modestă în instituții și în oameni.

La nivelul anului 2005 au fost disponibile și două variabile care măsoară percepția seriozității problemelor de mediu locale și globale (pentru calcule, vezi tabelele A7 și A8 din anexă)<sup>22</sup>, observând că în medie, nici una dintre cele două probleme de mediu nu sunt percepute în termeni foarte gravi. În ambii ani, participanții sunt mai mult în favoarea unei atitudini negative în ceea ce privește sacrificiul monetar privind prevenirea poluării, preferând rolul exclusiv al guvernului legat de această problematică, altfel spus, nu favorizează soluții de tip *environmental governance*, care cel puțin teoretic ar trebui să fie apropiate statutului de membru în organizații de mediu.

Reiese de aici că profilul participanților români este destul de atipic, cel puțin comparând rezultatele cu datele altor cercetări preocupate de profilul participanților și rezumate mai sus. Participanții români, în medie nu fac parte din *new class*, nu sunt postmaterialiști, iar datorită încrederii lor precare în instituții și oameni probabil că nu s-au decis să participe în organizații de mediu în urma cercului virtuos al capitalului social. Singurele variabile despre care putem spune că sunt în concordanță cu cele semnalate de literatură sunt egalitatea și încrederea în posibilitatea influențării lucrurilor, ambele fiind citate ca factori favorizanți ai asocierii, prima pe direcția ei de colectivism (van Oorschot, 2006), a doua prin ideea de cetățenie activă (Bellamy *et al.*, 2006).

Comparând mediile unora din variabilele-cheie citate de literatură (postmaterialism, capital social, atitudini și dispoziții compor-

tamentale față de mediul înconjurător) în legătură cu participarea și voluntariatul în organizații de mediu, nu am obținut diferențe statistice semnificative în nici un caz între membrii pasivi și activi. Din comparația acestor valori la membri și non-membri, rezultă că în 2005 primii evaluează în termeni ceva mai gravi problemele locale și globale de mediu, aderă ceva mai intens la dispoziția pozitivă în ceea ce privește contribuțiile mone-tare la nivel individual privind prevenirea poluării și ceva mai puțin la predispoziția negativă (doar guvernul să ia măsuri anti-poluare); au o dispoziție mai mare spre protest și au încredere mai puțină în oameni și instituții decât non-membrii. În 1999, membrii au fost mai puțin favorabili predispoziției pozitive și mai favorabili predispoziției negative în ceea ce privește modalitatea de prevenire a poluării; au fost mai puțin dispuși spre protest decât non-membrii, având și de această dată încredere mai scăzută în oameni și instituții decât neparticipanții.

Testele *t* nu indică însă că aceste diferențe ar fi semnificative statistic, prin urmare, putem concluziona că participanții români în organizații de mediu nu se disting pe linia variabilelor studiate de publicul neparticipant (nu au un statut dominant – Voicu, 2005), alcătuind astfel nu numai un grup extrem de mic ca număr, ci și indetectabil din punct de vedere vizual, atâta timp cât din punctul de vedere al variabilelor de profil investigate se pierd în masa neparticipanților (tabelele 2 și 3).

Să vedem însă în ce fel se prezintă profilul participanților în Europa. Dată fiind natura dihotomă a celor două variabile dependente, am realizat o analiză de regresie logistică. Într-o primă etapă (Model 1), am investigat rolul orientării valorice postmaterialiste – variabilă-cheie a participării – controlând variabilele sociostructurale. Într-o altă etapă (Model 2) am investigat efectul singular al orientărilor politice, după care (Model 3) pe cel al variabilelor de capital social, respectiv efectul celor două forme de predispoziții privind modalitatea de prevenire a poluării (Model 4). În ultima etapă a analizei am

**Tabelul 2.** *Comparații dintre media unor variabile-cheie la membrii și non-membrii organizațiilor de mediu (EVS/BOP 2005)*

| Variabile  | Membri | Non-membri | t      | Semnificație |
|--|--------|------------|--------|--------------|
| Postmaterialism                                    | 0,50   | 0,55       | -0,326 | p>0,1        |
| Probleme locale de mediu                           | 0,05   | -0,01      | 0,200  | p>0,1        |
| Probleme globale de mediu                          | 0,03   | -0,01      | 0,111  | p>0,1        |
| Predispoziție pozitivă privind prevenirea poluării | 0,04   | -0,01      | 1,542  | p>0,1        |
| Predispoziție negativă privind prevenirea poluării | 3,09   | 3,35       | -1,055 | p>0,1        |
| Încredere generală                                 | 0,17   | 0,20       | -0,311 | p>0,1        |
| Încredere în instituții                            | -0,03  | 0,01       | -0,131 | p>0,1        |
| Potențial protest                                  | 0,27   | -0,01      | -1,084 | p>0,1        |

*Notă:* datorită diferențelor ne semnificative dintre membrii activi și pasivi, cele două categorii au fost considerate un grup unitar.

Calcul pe baza EVS/BOP 2005

**Tabelul 3.** *Comparații dintre media unor variabile-cheie la membrii și non-membrii organizațiilor de mediu (EVS 1999)*

| Variabile  | Membri | Non-membri | t      | Semnificație |
|--|--------|------------|--------|--------------|
| Postmaterialism                                    | 0,91   | 0,80       | 0,516  | p>0,1        |
| Predispoziție pozitivă privind prevenirea poluării | -0,07  | 0,29       | 1,114  | p>0,1        |
| Predispoziție negativă privind prevenirea poluării | 3,36   | 3,02       | 1,114  | p>0,1        |
| Încredere generală                                 | 0,08   | 0,11       | -0,295 | p>0,1        |
| Încredere în instituții                            | -0,09  | 0,04       | -0,520 | p>0,1        |
| Potențial protest                                  | 0,25   | 0,33       | -0,289 | p>0,1        |

*Notă:* datorită diferențelor ne semnificative dintre membrii activi și pasivi, ultimii au fost considerați un proxi pentru primii.

Calcul personale pe baza EVS 1999 România

introdus toate variabilele independente și am recurs la metoda Wald a eliminării regresive (*Backward Wald*). Programul a eliminat în 15 (pentru participare), respectiv în 14 pași (pentru voluntariat) consecutivi variabilele cu efect ne semnificativ, în ultimul model (Model 5) fiind prezentate doar rezultatele

ultimului pas. Concepută în acest fel, analiza noastră se dovedește mai cuprinzătoare din punctul de vedere al variabilelor utilizate decât cea a lui Torgler și a colaboratorilor săi (2008), respectiv – printr-o serie de variabile independente comune –, permite și comparații cu analiza lui Gillham (2008).

**Tabelul 4.** Analiza de regresie logistică asupra participării în organizații de mediu în Europa (EVS 1999)

|   | Model 1    |         | Model 2   |         | Model 3    |         | Model 4    |         | Model 5   |         |
|---|------------|---------|-----------|---------|------------|---------|------------|---------|-----------|---------|
|   | b          | Exp (B) | b         | Exp (B) | b          | Exp (B) | b          | Exp (B) | b         | Exp (B) |
| Vârstă  | 0,154***   | 1,166   |           |         |            |         |            |         |           |         |
| Gen (bărbat)                                    | -0,091     | 0,913   |           |         |            |         |            |         |           |         |
| Educație  | 0,086***   | 1,090   |           |         |            |         |            |         | 0,234*    | 1,264   |
| Venit   | 0,144***   | 1,155   |           |         |            |         |            |         |           |         |
| Religie   | 0,295***   | 0,744   |           |         |            |         |            |         |           |         |
| Tip localitate                                  | 0,045***   | 1,046   |           |         |            |         |            |         |           |         |
| Orientare valorică: mixtă                       | 0,871***   | 2,389   |           |         |            |         |            |         |           |         |
| postmaterialistă                                | 1,294***   | 3,646   |           |         |            |         |            |         |           |         |
| Stânga vs. dreapta                              |            |         | -0,033    | 0,968   |            |         |            |         |           |         |
| Egalitate vs. libertate                         |            |         | 0,100     | 1,105   |            |         |            |         |           |         |
| Autonomie vs. fatalism                          |            |         | 0,010     | 1,010   |            |         |            |         |           |         |
| Încredere generală                              |            |         |           |         | 0,591***   | 1,805   |            |         |           |         |
| Încredere în instituții                         |            |         |           |         | 0,049      | 1,050   |            |         | 0,339*    | 1,481   |
| Frecvență contacte: prieteni                    |            |         |           |         | 0,020      | 1,020   |            |         |           |         |
| colegi  |            |         |           |         | 0,025      | 1,026   |            |         | 0,286*    | 1,331   |
| culte, biserici                                 |            |         |           |         | -0,058     | 0,094   |            |         |           |         |
| cluburi, asociații                              |            |         |           |         | 0,295***   | 1,343   |            |         |           |         |
| Potențial de protest                            |            |         |           |         | -0,520     | 0,595   |            |         |           |         |
| Dispoziție pozitivă privind prevenirea poluării |            |         |           |         |            |         | 0,503***   | 1,653   | 0,523*    | 1,686   |
| Dispoziție negativă privind prevenirea poluării |            |         |           |         |            |         | -0,537     | 0,585   | 0,367*    | 1,443   |
| Constantă                                       | -5,272***  | 0,005   | -2,197*** | 0,111   | -3,803***  | 0,022   | -1,519***  | 0,216   | -5,683*** | 0,004   |
| $\chi^2$  | 691,123*** |         | 0,832     |         | 574,985*** |         | 973,703*** |         | 23,562*** |         |
| Nagelkerke R2                                   | 0,068      |         | 0,002     |         | 0,084      |         | 0,079      |         | 0,093     |         |

Operaționalizarea variabilelor: *vârsta* – variabilă ordinală; *gen* – variabilă dummy (0=femeie, 1=bărbat); *educație* – variabilă ordinală; *venit* – venitul lunar al gospodăriei respondentului, măsurat pe decile; *religie* – protestant=referință; *tip localitate* – continuă; *postmaterialism* –

nominală; *stânga vs. dreapta* – autoplasare pe axa continuă stânga-dreapta; *egalitate vs. libertate* – variabilă dummy (1=egalitate, 0=libertate); *autonomie vs. fatalism* – preferința pe axa continuă fatalism- autonomie; *încredere generală* – variabilă dummy (0=e mai bine să fii atent în relațiile cu oamenii; 1=putem avea încredere în cei mai mulți dintre oameni); *încredere în instituții* – indice de scor factorial (vezi anexa); *frecvență contacte* – scală (aproape niciodată=1, de câteva ori pe an=2; odată sau de două ori pe lună=2; în fiecare săptămână=4); *potențial de protest, dispoziție pozitivă privind prevenirea poluării* – indice de scor factorial (vezi anexa); *dispoziție negativă privind prevenirea poluării* – scală.

\*\*\*p < 0,001; \*p < 0,05

Calcul pe baza datelor din EVS 1999

**Tabelul 5. Analiza de regresie logistică asupra voluntariatului în organizații de mediu în Europa (EVS 1999)**

|   | Model 1  |         | Model 2 |         | Model 3  |         | Model 4  |         | Model 5 |         |
|---|----------|---------|---------|---------|----------|---------|----------|---------|---------|---------|
|   | b        | Exp (B) | b       | Exp (B) | b        | Exp (B) | b        | Exp (B) | b       | Exp (B) |
| Vârstă  | -0,059   | 0,942   |         |         |          |         |          |         |         |         |
| Gen (bărbat)                                    | 0,181*   | 1,199   |         |         |          |         |          |         | -0,595* | 0,551   |
| Educație  | 0,162*** | 1,176   |         |         |          |         |          |         | 0,260*  | 1,294   |
| Venit   | 0,077*** | 1,080   |         |         |          |         |          |         | -0,125* | 0,883   |
| Religie   | 0,170+   | 1,185   |         |         |          |         |          |         |         |         |
| Tip localitate                                  | -0,020   | 0,980   |         |         |          |         |          |         |         |         |
| Orientare valorică: mixtă                       | 0,515*** | 1,674   |         |         |          |         |          |         |         |         |
| postmaterialistă                                | 0,761*** | 2,140   |         |         |          |         |          |         |         |         |
| Stânga vs. dreapta                              |          |         | -0,080  | 0,923   |          |         |          |         |         |         |
| Egalitate vs. libertate                         |          |         | -0,096  | 0,909   |          |         |          |         |         |         |
| Autonomie vs. fatalism                          |          |         | 0,052   | 1,053   |          |         |          |         |         |         |
| Încredere generală                              |          |         |         |         | 0,169+   | 1,184   |          |         |         |         |
| Încredere în instituții                         |          |         |         |         | -0,066   | 0,936   |          |         |         |         |
| Frecvența contacte: prieteni                    |          |         |         |         | 0,022    | 1,022   |          |         |         |         |
| colegi  |          |         |         |         | 0,207*** | 1,230   |          |         |         |         |
| culte, biserici                                 |          |         |         |         | 0,049    | 1,050   |          |         |         |         |
| cluburi, asociații                              |          |         |         |         | 0,355*** | 1,426   |          |         | 0,242+  | 1,274   |
| Potențial de protest                            |          |         |         |         | -0,359   | 0,699   |          |         |         |         |
| Dispoziție pozitivă privind prevenirea poluării |          |         |         |         |          |         | 0,587*** | 1,799   | 0,657** | 1,928   |

|   | Model 1    |         | Model 2 |         | Model 3    |         | Model 4    |         | Model 5   |         |
|---|------------|---------|---------|---------|------------|---------|------------|---------|-----------|---------|
|   | b          | Exp (B) | b       | Exp (B) | b          | Exp (B) | b          | Exp (B) | b         | Exp (B) |
| Dispoziție negativă privind prevenirea poluării |            |         |         |         | -0,219***  | 0,803   |            |         | 0,525**   | 1,685   |
| Constantă                                       | -5,466     | 0,004   | -2,199  | 0,111   | -5,255     | 0,005   | -3,270     | 0,038   | -5,324    | 0,005   |
| $\chi^2$  | 176,390*** |         | 3,025   |         | 200,772*** |         | 251,369*** |         | 28,749*** |         |
| Nagelkerke R2                                   | 0,034      |         | 0,006   |         | 0,056      |         | 0,038      |         | 0,120     |         |

Operaționalizarea variabilelor: *vârsta* – variabilă ordinală; *gen* – variabilă dummy (0=femeie, 1=bărbat); *educație* – variabilă ordinală; *venit* – venitul lunar al gospodăriei respondentului, măsurat pe decile; *religie* – protestant=referință; *tip localitate* – continuă; *postmaterialism* – nominală; *stânga vs. dreapta* – autoplasare pe axa continuă stânga-dreapta; *egalitate vs. libertate* – variabilă dummy (1=egalitate, 0=libertate); *autonomie vs. fatalism* – preferința pe axa continuă fatalism- autonomie; *încredere generală* – variabilă dummy (0=e mai bine să fii atent în relațiile cu oamenii; 1=putem avea încredere în cei mai mulți dintre oameni); *încredere în instituții* – indice de scor factorial (vezi anexa); *frecvență contacte* – scală (aproape niciodată=1, de câteva ori pe an=2; odată sau de două ori pe lună=2; în fiecare săptămână=4); *potențial de protest, dispoziție pozitivă privind prevenirea poluării* – indice de scor factorial (vezi anexa); *dispoziție negativă privind prevenirea poluării* – scală.

\*\*\*p<0,001; \*\*p<0,01; \*p<0,05; +p<0,1

Calculare pe baza datelor din EVS 1999

## Discuții

Uitându-ne la cele două modele finale ale analizei de regresie, se poate constata că un astfel de model explică procente relativ asemănătoare ale variației celor două variabile dependente: 12% în cazul participării, 9,3% în cazul voluntariatului în organizații de mediu (Nagelkerke R<sup>2</sup>). Un alt aspect comun este faptul că grupul variabilelor din modelul 2, care măsoară orientarea valorică și politico-ideologică a respondenților nu participă, în niciunul din cazuri, în mod semnificativ la explicarea variației. Rezultate similare au fost semnalate și de către Gillham (2008), autorul constatând, similar lui Torgler *et al.* (2008), că nu atât preferințele pentru valori politice specifice, cât mobilizarea cognitivă (frecvența discuțiilor despre politică) sunt decisive în acest sens, în consens de altfel cu teza iluminării. La nivelul celorlalte trei grupuri de variabile găsim influențe semnificative.

În primul model, în cazul ambelor variabile dependente, orientarea postmaterialistă are efectul cel mai pronunțat, deplasarea cu o unitate către orientarea postmaterialistă mărind cu 3,65 șansa participării, respectiv cu 2,14 pe cea a voluntariatului (ExpB sau *odds ratio*). Privitor la variabilele de control se poate spune că acestea exercită efecte mult mai slabe, comparativ cu postmaterialismul și, în orice caz, nu exercită influență similară la nivelul ambelor variabile dependente (cf. Gillham, 2008). Astfel, vârsta, deși nesemnificativ statistic, se află în relație negativă cu voluntariatul, exercitând un efect slab pozitiv și semnificativ asupra participării. S-ar părea deci că, pe măsură ce o persoană înaintea în vârstă, crește probabilitatea participării în organizații de mediu, respectiv scade posibilitatea voluntariatului.

Într-o analiză complementară pe care nu o reproducem aici, am introdus vârsta ca variabilă categorială (18-35, 36-45, 46-55, 56-65 și peste 66), constatând că, deși în afara grupei a doua fiecare grupă are efect semnificativ, probabilitatea (ExpB) ca cineva să fie participant în organizații ecologice este cea mai mare la nivelul ultimelor două

categorii. Aspecte similare au fost semnalate de Torgler *et al.* (2008) pe baza aceleiași set de date, autorii menționând și faptul că în ceea ce privește voluntariatul, la nivelul grupelor de vârste mijlocii găsim cea mai mare probabilitate spre acest comportament, cei tineri și cei mai în vârstă nefiind activi în acest sens. Altfel spus, dacă înaintarea în ciclul de viață scade probabilitatea voluntariatului, disponibilitatea biografică (McAdam, 1988) nu o mărește.

La o primă vedere aceste rezultate sunt în contradicție cu teza noilor mișcări sociale, literatura susținând că de regulă cei tineri, respectiv cei cu vârste medii participă în organizații de acest tip. La fel, Gillham (2008) pe baza datelor din Eurobarometrul 1986, nu găsește un efect semnificativ la nivelul vârstei, autorul concluzionând că acest lucru nu se poate interpreta în termenii nevalabilității teoriei noilor mișcări sociale, ci mai degrabă ca indicator al patternurilor problematicilor ecologice, acestea devenind transgeneraționale.

Constatarea se poate nuanța și prin ultimul model în care vârsta nu mai constituie predictor semnificativ, spre deosebire de educație, care este variabila *sine qua non* a tezei *new class* (Dunlap și Mertig, 1992; Eckersley, 1992) și care susține participarea și implicarea activă pe baza iluminării ecologice (Gelissen, 2007), în mod particular a intelectualilor care nu dispun neapărat de venituri ridicate. Deși cu efect slab în primul model, venitul își pierde semnificația în modelul final, credem că perspectiva noua clasă/noi mișcări sociale se dovedește o explicație pertinentă și în cazul nostru.

Conform primului model, se mai poate spune că participanții pasivi ai organizațiilor de mediu din Europa provin mai mult din orașe mari și probabilitatea participării scade în funcție de apartenența la alt cult decât cel protestant, aceste două variabile neavând un efect semnificativ în ceea ce privește voluntariatul.

În modelul al treilea am introdus variabilele în legătură cu capitalul social al respondenților. Din câte cunoaștem efectul acestuia asupra activismului de mediu nu a fost explorat

până acum sub această formă, rezultatele fiind cu atât mai interesante și semnalând exact efectul benefic al formelor de capital social (ciclul virtuos – Putnam, 1993). Luate separat, aceste variabile pot deveni sursa de capital social deopotrivă informal și formal atât a participării, cât și a voluntariatului. Participanții în organizații de mediu sunt cetățeni care au încredere în oameni și participă mai frecvent în activități la nivel de asociații, respectiv dispun de un potențial scăzut de protest. Acest ultim aspect devine explicabil prin efectul benefic al asociațiilor privind reprezentarea politică a problemelor, cei care participă fiind astfel mai puțin motivați în mobilizarea individuală, cu scop contestatar (Fung, 2003).

Este însă interesant că în ultimul model, frecvența socializării cu colegii și încrederea în instituțiile statului sunt cei doi predictorii cu efect semnificativ, ilustrând în orice caz dubla sursă – informală și formală – a participării asociative pe linia capitalului social, aspect ce poate fi explorat și în legătură cu tendințe viitoare privind asocierea publicului în România: încrederea crescută în instituții, împreună cu încrederea generală, respectiv frecvența networkingului informal se pare că au șansa cea mai mare să-i disperseze (*spread*) pe indivizi către asociații ecologiste.

Cele două variabile ale predispozițiilor spre forme de dispoziții specifice în ceea ce privește modalitatea de prevenire a poluării exercită efectul oarecum așteptat pe baza conținutului conceptelor *environmental citizenship*, respectiv *environmental free-riderism*: cei care participă și sunt voluntari în aceste organizații specifice sunt cei care se declară în favoarea dispoziției pozitive în schimbul celei negative. Și aici, însă, are loc o răsturnare de situații la nivelul ultimului model: introducând toate variabilele, atât dispoziția pozitivă, cât și dispoziția negativă a prevenirii poluării exercită efecte pozitive asupra celor două comportamente studiate. Explicația plauzibilă, în acest caz, poate fi aceea că până la urmă asocierea sau voluntariatul de tip ecologist se constituie ca modalități de preluare a altor sarcini de protejare a mediului,

decât sacrificiul financiar al prevenirii poluării (de exemplu, varii inițiative comunitare, activități de lobby etc. mai puțin costisitoare). Altfel spus, într-o analiză complexă, se pare că atitudinea de tip *environmental free-riderism* în ceea ce privește modalitatea, financiar costisitoare, a prevenirii poluării, poate deveni reconciliabilă cu activismul ecologic, manifestat, probabil, în alte maniere, mai puțin costisitoare. Acest ultim aspect este deosebit de important, constituind o evidență empirică spre nuanțarea ideii de *environmental free-riderism*: dispoziția negativă a prevenirii poluării, în ciuda acestei denumiri destul de peiorativă, nu trebuie interpretată într-un sens foarte strict ca blatism ecologic, ea putând semnifica nu atât o nepăsare, cât o preferință pentru o modalitate specifică de rezolvare a problemelor, datele indicând că cetățenii activi (Bellamy *et al.*, 2006; MacGregor *et al.*, 2005) pot să provină – cu șanse aproape egale (ExpB) – atât din rândul adeptilor dispoziției pozitive cât și a celei negative.

Aducând problema mai aproape de situația României, evidențele mă îndeamnă să speculez faptul că sursa participării civice ecologice nu trebuie căutată doar în atitudinile față de problematicile de mediu, ci și – în afară de multe alte surse-cheie – în particularități ale capitalului social, în acest fel respectându-se până la urmă pe deplin principiul corespondenței (Fishbein și Ajzen, 1975) privind comportamentul specific vizat. Altfel spus: nu ar trebui să fim mirați dacă pe viitor, în ciuda intensificării conștiințiozității ecologice (oricare ar fi sursa acesteia: iluminare, postmaterialism, bunăstare etc.), nu vom asista, totuși, la tendințe ascendente ale participării de acest tip, motivul fiind acela că în ciuda specificității lui, civismul de mediu este puternic încapsulat în patternuri de capital social. Atâta timp cât capitalul social, atât formal cât și informal, al societății românești continuă să se prezintă drept precar, sub aspect de încredere, socializare și participare, atitudinile pozitive față de problematici ecologice par să nu fie surse suficiente pentru o creștere a ratei de participare ecologistă.

## Concluzii

Datele prezentate indică, în conformitate cu intuiția fenomenologică, frecvența deosebit de scăzută a comportamentului pro-mediu de tip participare în organizații de protecție a mediului în rândul publicului român. De altfel, acest tip de comportament se bucură de-a lungul întregului spațiu european (cu excepția Scandinaviei și a unor țări din Europa de Vest, în particular Olanda) de o popularitate relativ scăzută. (In)activismul de mediu din România trebuie privit la conjuncția dintre capitalul social formal erodat al cetățenilor români, dublat de slaba rezonanță a laturii civice a problematicii de mediu în rândul acestora în contextul insecurității economice tranziționale și de incapacitatea organizațiilor de mediu (dealtfel numeroase) din România de a se coaliza eficient și pe termen lung cu scopul de a facilita atragerea membrilor.

La nivelul cetățenilor europeni analizele indică deopotrivă rolul variabilelor clasice (de exemplu, educație, venit, postmaterialism, capital social) în determinarea acestui comportament, cât și a celor specifice de natură environmentală. În acest din urmă sens, merită subliniat că din moment ce controlăm o serie de variabile sociostructurale, axiologice și de capital social, atât dispoziția pozitivă, cât și cea negativă privind modalitatea de prevenire a poluării se numără printre predictorii semnificativi ai comportamentelor civice vizate, influențând în sens pozitiv participarea. Pe baza acestor aspecte tind să cred că până la urmă sursa participării civice de tip ecologist trebuie căutată nu doar în atitudini și dispoziții ambientale specifice, ci și în variabile adiționale cruciale, printre care capitalul social – atât formal cât și informal – este esențial, fiind vorba până la urmă despre un comportament încapsulat în alte forme, mai generale, ale manifestării cetățeniei active.

Conturarea unor tendințe sau a unor evoluții viitoare în ceea ce privește participarea de tip ecologist în România este, desigur, mult mai dificil de realizat. Prin

extrapolarea rezultatelor obținute la nivel european, putem intui cel puțin trei surse particulare ale acestui comportament: resursele economice (ipoteza bunăstării), dublate de nivel de educație ridicat (ipoteza iluminării) și de adoptarea valorilor postmaterialiste (ipoteza valorilor subiective). Dat fiind faptul că la ora actuală toate aceste surse au o pondere scăzută în rândul publicului din România, pare plauzibilă și constatarea că manifestările atitudinale și în special comportamentale pro-mediu pe termen scurt vor

continua să constituie un fenomen „de castă”, rezervat unui segment infim din populație. Desigur, acest gen de schimbări în mentalitate și comportament vin cumva de la sine, firesc antrenate în angrenajul de mecanisme democratice. Însă o accelerare a acestora poate fi realizată prin conectarea mai concretă și operațională a unor instituții guvernamentale, ONG-uri și asociații românești la marea familie a organismelor de profil din lume, în strânsă legătură, de altfel, cu ideea de *governance* environmental transnațional.

## Note

1. Baza de date poate fi accesată gratuit pentru scopuri științifice de pe site-ul *Arhivei Centrale de Date Sociale din Köln*: <http://zacat.gesis.org/webview/index.jsp>
2. În anul 2005, colectarea datelor din România pentru EVS a fost realizată cu sprijinul Fundației pentru o Societate Deschisă, prin programul Barometrul de Opinie Publică, toamnă 2005. Baza de date poate fi accesată gratuit pentru scopuri științifice de pe site-ul *Fundației pentru o Societate Deschisă*: [www.osf.ro](http://www.osf.ro).
3. *World Values Survey* (WVS), respectiv *European Values Survey* (EVS) constituie programe de anchetă sociologică pe scară largă, cu caracter comparativ și longitudinal, axate asupra studierii configurațiilor axiologice ale societăților. Cele două programe se suprapun într-o anumită măsură: EVS a fost inițiat la sfârșitul anilor 1970 de Grupul de Studiu privind Sistemele de Valori Europene (*European Value Systems Study Group, EVSSG*), ulterior redenumit Grupul de Anchetă asupra Valorilor Europene (*European Values Survey Group, EVSG*) cu scopul de a studia valorile morale și sociale ce stau la baza comportamentelor sociale și instituționale ale europenilor. Prima anchetă a avut loc în 1981 în zece țări din Europa de Vest. Ulterior, începând din anul 1990, EVSG-ul a început să acorde atenție și studierii configurațiilor axiologice ale societăților din Europa de Est și așa-numita Lume a Treia, extinzându-se astfel considerabil, dobândind un caracter global (sunt cuprinse circa 80 de societăți), de unde și denumirea de WVS, efectuat până acum în patru valuri, cuprinzând perioada dintre 1990-2005 (Halman, 2001, în limba română vezi, de exemplu, Voicu și Voicu, 2007).
4. Explicația din punctul de vedere al tezei postmaterialiste a preocupării față de mediul înconjurător a fost intens disputată – vom reveni asupra câtorva aspecte în acest sens.
5. Itemul din chestionarul BOP 2005 sună în felul următor: *Vă voi citi în continuare o listă de organizații voluntare. Vă rog să îmi spuneți pentru fiecare, dacă sunteți membru activ, inactiv sau deloc și pentru care dintre ele faceți muncă voluntară?* Itemul corespunzător din valul EVS 1999 nu include specificarea tipului (activ/inactiv) de *membership*, însă și aici un item separat tratează problema voluntariatului.
6. Austria, Belarus, Belgia, Bulgaria, Cehia, Croația, Danemarca, Estonia, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Irlanda de Nord, Islanda, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Malta, Marea Britanie, Olanda, Polonia, Portugalia, România, Rusia, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia, Turcia, Ucraina, Ungaria.
7. Astfel, dacă calculăm media Europei, prin eliminarea Olandei, media scade cu 1%.
8. În 2004 corespunzătoare la cele 25 țări membre, plus Bulgaria și România, deci există doar o suprapunere parțială cu țările din EVS 1999.
9. Danemarca, Finlanda, Suedia.
10. Scopul nostru nu este acela de a discuta în detaliu cauzele participării reduse în asociații de protecție a mediului în România de pe premise macro. Asemenea aspecte au fost discutate mai

pe larg de autoare (Nistor, 2008), precum și de alți autori ai căror studii au vizat spațiul postcomunist central și est-european (Doktorov *et al.*, 1993; Botcheva, 1996; Pickvance, 1999; Carmin, 2008 etc.). Pe baza acestor cercetări se poate spune că motivul activismului de mediu scăzut din România, poate fi căutat în incapacitatea mobilizării de resurse de către organizații de mediu, incapacitatea lor de a se coaliza eficient pentru a atrage membri, în materialismul și pragmatismul publicului general ce favorizează scopul de supraviețuire și stabilizare economică pe termen scurt (materialism) etc.

11. Autorul este destul de sceptic și în legătură cu organizațiile religioase: consiliile parohiale întrunesc în special membri de sex masculin și mai în vârstă, prin urmare necontrolând această variabilă, poate fi afectată valoarea de predictor a vârstei în ceea ce privește participarea și voluntariatul în asociații.
12. Dat fiind faptul că autorul lucrează pe datele WVS/EVS 1999, nu dorim să repetăm aceste analize pe subșantionul EVS 1999, axându-ne mai târziu doar asupra predictorilor la nivel individual, printre care și postmaterialismul.
13. Datorită faptului că Olanda prezintă un procent extrem de ridicat al participării în organizații de mediu, comparativ cu celelalte țări din Europa, am eliminat Olanda din analiza de față. Calculând cu prezența Olandei, coeficientul de corelație este 0,393,  $p < 0,05$ . Pe baza datelor din WVS 1999, calculând fără Olanda, Dalton (2005) obține o corelație de  $r = 0,313$ ,  $p < 0,001$
14. În aceste calcule am reintrodus Olanda, în schimb am eliminat Grecia, având un procent extrem al voluntarilor, comparativ cu restul țărilor. Am verificat calculele și cu Grecia, coeficienții rămânând în continuare semnificativi statistic.
15. De fapt, cum subliniază o serie de cercetări mai recente, se pare că mai degrabă bunăstarea economică, decât orientarea postmaterialistă predispune la contribuții materiale în legătură cu mediul înconjurător (Gelissen, 2007; Kemmelmeier *et al.*, 2002).
16. Depinde însă de tipul de indicator selectat (de pildă, în cazul gazelor cu efect de seră, țările occidentale, în pofida tehnologiilor moderne nu au reușit să înregistreze un progres considerabil în ceea ce privește reducerea acestor emisii și respectarea obiectivelor Kyoto).
17. Dacă ar fi să alegeți, care dintre următoarele ar fi mai important? Care ar fi al doilea lucru ca importanță? *a) menținerea ordinii în țară; b) oamenii să aibă un cuvânt mai greu de spus cu privire la deciziile importante ale guvernului; c) lupta împotriva creșterii prețurilor; d) protejarea libertății cuvântului.* Variantele de răspuns *a* și *c* corespund orientării valorice materialiste (prin recodare luând valoarea 0), iar *b* și *d* celor postmaterialiste (prin recodare luând valoarea 1). Astfel, prin însumarea valorilor obținute la cele două întrebări, un individ poate fi catalogat ca postmaterialist (scor 2), mixt (scor 1) sau materialist (scor 0).
18. Variantele de răspuns la enunțurile: *Atât libertatea cât și egalitatea sunt importante. Dacă ar fi să aleg, aș considera libertatea mai importantă, în sensul că fiecare individ ar trebui să poată trăi liber și să se poată afirma fără restricție; respectiv: Dacă ar trebui să aleg, aș considera egalitatea mai importantă, în sensul că nimeni nu trebuie privilegiate, iar diferențele dintre clasele sociale n-ar trebui să fie prea mari.*
19. Ca și răspuns la întrebarea: *Unii oameni cred că fiecare poate decide propria soartă, alții zic că destinul ne este hotărât de la bun început. Vă rugăm să ne spuneți ce credeți dvs.* (1=totul în viață e determinat de soartă, 10=fiecare își hotărăște singur destinul).
20. Variantele de răspuns au fost recodate în felul următor: aproape niciodată = 1, de câteva ori pe an=2; odată sau de două ori pe lună=2; în fiecare săptămână=4. Inițial am încercat o soluție factorială asupra acestor itemi; deși programul extrage un singur factor, varianta explicată este de doar 21%, respectiv 28% dacă eliminăm socializarea în organizații bisericesti. Am preferat deci să iau în considerare separat cei patru itemi.
21. Este vorba despre întrebarea și itemii următori: În ceea ce privește protecția mediului, în ce măsură de sunteți de acord cu următoarele afirmații (în foarte mare măsură, în mare măsură, în mică măsură, deloc, NS, NR): *Aș da o parte din venituri dacă aș fi sigur că acești bani vor fi folosiți pentru a preveni poluarea; Aș fi de acord cu o creștere a taxelor, dacă banii rezultați ar fi folosiți pentru prevenirea poluării; Guvernul trebuie să reducă poluarea mediului, dar aceasta nu ar trebui să mă coste pe mine nici un ban.*

22. În ce măsură credeți că fiecare din următoarele este o problemă serioasă în comunitatea dvs. ?  
*apa potabilă, calitatea aerului, canalizarea, strângerea și depozitarea gunoiului.*  
 Să ne gândim acum la probleme de mediu din lumea întreagă. Vă rog să îmi spuneți în ce măsură considerați că este serioasă fiecare dintre următoarele : *încălzirea globală sau efectul de seră ; dispariția unor specii de animale sau plante ; poluarea râurilor, lacurilor și oceanelor.* Variantele de răspuns – în foarte mare măsură ; în mare măsură ; în mică măsură ; deloc ; nu știu ; nu răspund – au fost recodate (4=în foarte mare măsură ... 1=deloc).

## Bibliografie

- Abramson, P. R., Inglehart, R. (1995). *Value Change in Global Perspective*. Ann Arbor : University of Michigan Press.
- Almond, G. A., Verba, S. (1996). *Cultura civică*. București : CEU Press, DU Style.
- Bailey, R. (1996). Promoting biodiversity and empowering local people in Central African rainforests. În L. Sponsel, T. Headland, R. Bailey (eds.), *Tropical Deforestation : the Human Dimension*. New York : Columbia University Press, 316-341.
- Bădescu, G., Sum, P. E. (2005). Historical legacies, social capital and civil society : Comparing Romania on a regional level. *Europe-Asia Studies*, 57, 117-133.
- Bădescu, G., Sum, P. E., Uslaner, E. M. (2004). Civil society development and democratic values in Romania and Moldova. *East European Politics and Society*, 18, 316-341.
- Beck, U. (1992). *Risk Society : Toward a New Modernity*. Londra : Sage.
- Bellamy, R., Castiglione, D., Shaw, J. (eds.), (2006). *Making European Citizens. Civic Inclusion in a Transnational Context*. Hants : Palgrave Macmillan.
- Botcheva, L. (1996). Focus and effectiveness of environmental activism in Eastern Europe. A comparative study of environmental movements in Bulgaria, Hungary, Slovakia and Romania. *Journal of Environment and Development*, 5, 292-308.
- Brechin, S. R., Kempton, W. (1994). Global environmentalism. A challenge to the postmaterialism thesis? *Social Science Quarterly*, 78, 16-20.
- Brook, D. (2001). The ongoing tragedy of the commons. *The Social Science Journal*, 38, 611-616.
- Brooks, C., Manza, J. (1994). Do changing values explain the new politics? A critical assessment of the postmaterialism thesis. *Sociological Quarterly*, 35, 541-570.
- Carmin, J. (2008). Investing in civil society : Diversification of environmental NGOs in Central and Eastern Europe. *Development and Transition*, 9, 11-14.
- Cohen, J. (1985). Strategy of identity : New theoretical paradigms and contemporary social movements. *Social Research*, 52, 663-716.
- Comșa, M. (2007). Auto-poziționare ideologică : identificare, sofisticare, fundamente. În B. Voicu, M. Voicu (coord.), *Valori ale românilor 1993-2006*. Iași : Institutul European, 65-116.
- CSDF (Civil Society Development Foundation) (2005). Report on the State of Civil Society in Romania, <http://www.fdsc.ro/documente/16.pdf>, accesat la 10.08.2007.
- Dalton, R. J. (1994). *The Green Rainbow. Environmental Interest Groups in Western Europe*. New Heaven : Yale University Press.
- Dalton, R. J. (2005). The greening of the globe? Cross-national levels of environmental group membership. *Environmental Politics*, 14, 441-459.
- Davis, D. W., Davenport, C. (1999). Assessing the validity of the postmaterialist index. *American Political Science Review*, 93, 649-664.
- Dieckmann, A., Franzen, A. (1999). The wealth of nations and environmental concern. *Environment and Behavior*, 31, 540-549.
- Dietz, T., Dolsak, N., Ostrom, E., Stern, P. C. (2002). The drama of the commons. În E. Ostrom, T. Dietz, N. Dolsak, P. C. Stern, Stonich, S., E. U. Weber (eds.), *The Drama of the Commons*. Washington : National Academy Press, 3-35.
- Dobson, A., Bell, D. (eds.) (2005). *Environmental Citizenship*. Cambridge : The MIT Press.
- Doktorov, B., Frisov, B., Safronov, V. (1993). Ecological consciousness in the USSR : Entering the 1990s. În A. Vári, P. Tamás (eds.), *Environment and Democratic Transition : Policy and Politics in Central and Eastern Europe*. Boston : Kluwer Academic Publishers, 249-267.

- Dunlap, R. E. (1994). International attitudes towards environment and development. În H. O. Bergsen, G. Parman (eds.), *Green Globe Yearbook of International Co-operation on Environment and Development 1994*. Oxford: Oxford University Press, 115-126.
- Dunlap, R. E., Mertig, A. G. (2001). Environmentalism, new social movements, and the new class: A cross-national investigation. *Rural Sociology*, 66, 113-136.
- Dunlap, R. E., Jones, R. E. (2002). Environmental concern: Conceptual and measurement issues. În R. E. Dunlap, W. Michelson (eds.), *Handbook of Environmental Sociology*. Westport: Greenwood Press, 482-524.
- Eckersley, R. (1989). Green politics and the new class: Selfishness or virtue? *Political Studies*, 37, 205-223.
- European Commission (2005). Social capital. *Special Eurobarometer 62.2*, [http://ec.europa.eu/public\\_opinion/archives/ebs/ebs\\_223\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_223_en.pdf), accesat la 15.05.2007.
- Fishbein, M., Ajzen, I. (1975). *Belief, Attitude, Intention, and Behavior. An Introduction to Theory and Research*. Reading: Addison-Wesley.
- Fisher, D. (1993). The emergence of the environmental movement in Eastern Europe and its role in the revolutions of 1989. În B. Jancar-Webster (ed.), *Environmental Action in Eastern Europe*. Londra: M. E. Sharpe, 89-113.
- Foster, J. B. (1999). *The Vulnerable Planet. A Short Economic History of the Environment*. New York: Monthly Review Press.
- Frank, D., Hironaka, A., Schofter, E. (2000). Environmentalism as a global institution. *American Sociological Review*, 65, 122-127.
- Franzen, A. (2003). Environmental attitudes in international comparison: An analysis of the ISSP surveys 1993 and 2000. *Social Science Quarterly*, 84, 297-308.
- Fung, A. (2003). Associations and democracy: Between theories, hopes, and realities. *Annual Review of Sociology*, 29, 515-539.
- Gelissen, J. (2007). Explaining popular support for environmental protection. A multilevel analysis of 50 nations. *Environment and Behavior*, 39, 392-415.
- Gillham, P. F. (2008). Participation in the environmental movement: Analysis of the European Union. *International Sociology*, 23, 67-93.
- Grøndstad, G., Selle, P. (1997). Cultural theory, postmaterialism, and environmental attitudes. În R. J. Ellis, M. Thompson (eds.), *Culture Matters: Essays in Honor of Aaron Wildavsky*. Boulder: Westview Press, 151-168.
- Guha, R. (1999). *Environmentalism. A Global History*. Boston: Addison-Wesley.
- Haddad, M. A. (2006). Civic responsibility and patterns of voluntary participation around the world. *Comparative Political Studies*, 39, 1220-1242.
- Halman, L. (2001). *The European Values Study: A Third Wave*. [http://spitswww.uvt.nl/web/fsw/evs/documents/Publications/Sourcebook/EVS\\_SourceBook.pdf](http://spitswww.uvt.nl/web/fsw/evs/documents/Publications/Sourcebook/EVS_SourceBook.pdf) accesat la 12.10.2007.
- Halman, L., Lujckx, R. (2006). Social capital in contemporary Europe: Evidence from the European Social Survey. *Portuguese Journal of Social Sciences*, 5, 65-90.
- Iluț, P. (1995). *Structurile axiologice din perspectivă psihosocială*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Inglehart, R. (1990). *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1995). Public support for environmental protection. Objective problems and subjective values in 43 societies. *Political Science and Politics*, 28, 57-72.
- Inglehart, R., Welzel, C. (2006). *The Cultural Map of the World*, <http://www.worldvaluessurvey.org>, accesat la 07.10. 2007.
- Jasanoff, S. (2005). Science and environmental citizenship. În P. Dauvergne (ed.), *Handbook of Global Environmental Politics*. Cheltenham: Edward Elgar, 365-382.
- Jordan, A., Wurzel, R. K. W., Zito, A. R. (2005). Environmental governance ... or government? The international politics of environmental instruments. În P. Dauvergne (ed.), *Handbook of Global Environmental Politics*. Cheltenham: Edward Elgar, 202-217.
- Kemmelmeier, M., Król, G., Young, H. K. (2002). Values, economics, and proenvironmental attitudes in 22 societies. *Cross-Cultural Research*, 36, 256-285.
- Lee, A-R., Norris, J. A. (2000). Attitudes towards environmental issues in East Europe. *International Journal of Public Opinion Research*, 12, 372-397.

- MacGregor, S., Pardoe, S., Dobson, A., Bell, D. (2005). Environmental citizenship. *Summary Report of An Interdisciplinary Seminar*. Londra, Goodenough College, [www.environmental-citizenship.net](http://www.environmental-citizenship.net), accesat la 05.05.2007.
- McAdam, D. (1986). Recruitment to high risk activism : The case of freedom summer. *American Journal of Sociology*, 92, 64-90.
- McAdam, D., McCarthy, J. D., Zald, M. N. (1988). Social movements. În N. J. Smelser (ed.), *The Handbook of Sociology*. Newbury Park : Sage, 695-737.
- McAdam, D., McCarthy, J. D., Zald, M. N. (eds.), (1996). *Comparative Perspectives on Social Movements*. New York : Cambridge University Press.
- Mol, A.P. J., Spaargaren, G. (2000). Ecological modernization theory in debate. A review. In A. P.J. Mol, D. Sonnenfeld (eds.), *Ecological Modernization around the World*. Londra : Cass, 17-49.
- Najam, A., Christopoulou, I., Moomaw, W. (2004). The emergent 'system' of global environmental governance. *Global Environmental Politics*, 4, 23-35.
- Newton, K. (2001). Trust, social capital, civil society and democracy. *International Political Science Review*, 22, 201-214. Newton, K. (2001). Trust, social capital, civil society and democracy. *International Political Science Review*, 22, 201-214.
- Nistor, L. (2008). *Atitudini și comportamente față de mediul înconjurător în România*. Teză de doctorat. Cluj-Napoca : Universitatea Babeș-Bolyai.
- Pichler, F., Wallace, C. (2007). Patterns of formal and informal social capital in Europe. *European Sociological Review*, 23, 423-435.
- Pickvance, K. (1998). *Democracy and Environmental Movements in Eastern Europe. A Comparative Study of Hungary and Russia*. Oxford : Westview Press.
- Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work*. Princeton : Princeton University Press.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone : The Collapse and Revival of American Community*. New York : Simon & Schuster.
- Rohrschneider, R. (1990). The roots of public opinion toward new social movements. An empirical test of competing explanations. *American Journal of Political Science*, 34, 1-30.
- Roots, Ch. (2007). *Environmental Protest in Western Europe*. Oxford : Oxford University Press.
- Stern, P. C. (2000). Toward a coherent theory of environmentally significant behavior. *Journal of Social Issues*, 56, 407-424.
- Székelyi, M., Barna, I. (2004). *Túlélőkészlet az SPSS-hez*. Budapest : Typotex.
- Tarrow, S. (1994). *Power in Movement. Social Movements, Collective Action and Politics*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Torgler, B., Garcia-Valinas, M. A., Macintyre, A. (2008). Differences in preferences towards the environment : The impact of gender, age and parental effect. *The Fondazione Eni Enrico Mattei Note di Lavoro*, <http://www.feem.it/Feem/Pub/Publications/WPapers/default.htm>, accesat la 2.05.2008.
- Uzzel, D. (2000). The psycho-spatial dimension of global environmental problems. *Journal of Environmental Psychology*, 20, 307-318.
- van Oorschot, W., Arts, W., Gelissen, J. (2006). Social capital in Europe : Measurement and social and regional distribution of a multifaceted phenomenon. *Acta Sociologica*, 49, 149-167.
- Voicu, B. (2005). *Penuria pseudo-modernă a postcomunismului românesc. Schimbarea socială și acțiunile indivizilor* (vol. 1). Iași : Editura Expert Project.
- Voicu, B., Basina, T. (2005). Social capital and civic participation in Ukraine and Romania. *EU Integration Process from East to East : Civil Society and Ethnic Minorities in a Changing World*, <http://www.iccv.ro/romana/conf/conf.liepaja.2005/papers/Bogdan%20&%20Tanya.pdf>, accesat la 15.10.2007.
- Voicu, B., Voicu, M. (coord) (2007). *Valori ale românilor 1993-2006*. Iași : Institutul European.
- Voicu, M., Voicu, B. (2003). Volunteering in Romania : a *rara avis*. În P. Dekker, L. Halman (eds.), *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives*. Kluwer Publishers, 143-160.
- Wildavsky, A., Dake, K. (1990). Theories of risk perception. Who fears what and why? *Daedalus*, 4, 41-60.
- Yearley, S. (2005). *Cultures of Environmentalism*. New York : Palgrave Macmillan.

## Anexă

**Tabelul A1.** *Situația orientărilor valorice în România (2005 și 1999) și în Europa (1999)*

| <b>Tip eșantion</b>                | <b>Eșantion EVS/BOP 2005</b> | <b>Eșantion EVS 1999</b> | <b>Eșantion global EVS 1999</b> |
|------------------------------------|------------------------------|--------------------------|---------------------------------|
| Postmaterialiste                   | 4,9%                         | 7,1%                     | 13,4%                           |
| Materialiste                       | 49,4%                        | 47,8%                    | 28,4%                           |
| Mixte                              | 45,7%                        | 45,2%                    | 58,2%                           |
| Media indicelui de postmaterialism | 0,55                         | 0,62                     | 0,85                            |
| Deviația standard                  | 0,59                         | 0,61                     | 0,63                            |

Sursa datelor : EVS/BOP 2005 ; EVS 1999.

**Tabelul A2.** *Calculul indicelui de încredere în instituțiile statului pentru România (EVS/BOP 2005)*

|   | <b>Comunalități</b> | <b>Saturații</b> |
|---|---------------------|------------------|
| Poliție                                   | 0,286               | 0,535            |
| Tribunale                                 | 0,330               | 0,575            |
| Guvern                                    | 0,634               | 0,796            |
| Partide                                   | 0,663               | 0,814            |
| Parlament                                 | 0,678               | 0,824            |
| Funcționari publici                       | 0,429               | 0,656            |
| Președinție                               | 0,385               | 0,622            |
| Primărie                                  | 0,315               | 0,561            |
| Varianța explicată                        | 47%                 |                  |
| KMO                                       | 0,878               |                  |
| Semnificație test Bartlett de sfericitate | p<0,001             |                  |

Metoda de extracție : *Principal axis factoring*  
 Calcule pe baza EVS/BOP 2005

**Tabelul A3.** *Calculul indicelui de încredere în instituțiile statului (EVS 1999)*

|   | <b>Comunalități</b> | <b>Saturații</b> |
|---|---------------------|------------------|
| Poliție                                   | 0,508               | 0,713            |
| Parlament                                 | 0,557               | 0,746            |
| Funcționari publici                       | 0,496               | 0,705            |
| Justiție                                  | 0,376               | 0,614            |
| Varianța explicată                        | 48%                 |                  |
| KMO                                       | 0,750               |                  |
| Semnificație test Bartlett de sfericitate | p<0,001             |                  |

Metoda de extracție : *Principal axis factoring*  
 Calcule pe baza EVS 1999

**Tabelul A4. Calculul indicelui potențialului de protest**

|   | EVS/BOP 2005 |           | EVS 1999     |           |
|---|--------------|-----------|--------------|-----------|
|   | Comunalități | Saturații | Comunalități | Saturații |
| Semnare petiții                           | 0,468        | 0,684     | 0,711        | 0,843     |
| Participare boicot                        | 0,268        | 0,518     | 0,284        | 0,533     |
| Participare demonstrații                  | 0,498        | 0,706     | 0,372        | 0,610     |
| Varianța explicată                        | 41%          |           | 46%          |           |
| KMO                                       | 0,647        |           | 0,633        |           |
| Semnificație test Bartlett de sfericitate | p<0,001      |           | p<0,001      |           |

Cele 3 activități se referă la participare în ultimii 5 ani în cazul EVS/BOP 2005 și sunt luate în considerare la modul general la EVS 1999.

Metoda de extracție: *Principal axis factoring* Calcule personale pe baza celor două eșantioane

**Tabelul A5. Analiza factorială asupra celor trei variabile (accept sacrificiu și refuz sacrificiu)**

|   | Eșantion EVS/<br>BOP 2005 |                | Eșantion EVS 1999<br>(România) |                | Eșantion EVS 1999 |                |
|---|---------------------------|----------------|--------------------------------|----------------|-------------------|----------------|
|   | Comuna-<br>lități         | Satu-<br>rații | Comuna-<br>lități              | Satu-<br>rații | Comuna-<br>lități | Satu-<br>rații |
| Ar da o parte din venit                     | 0,745                     | 0,863          | 0,660                          | 0,812          | 0,583             | 0,763          |
| Ar accepta creștere de<br>taxe              | 0,758                     | 0,871          | 0,723                          | 0,850          | 0,710             | 0,843          |
| Guvernul să fie res-<br>ponsabil            | 0,118                     | 0,118          | 6,178E-0,3*                    | 7,860E-<br>0,2 | 0,136             | 0,369          |
| Varianța explicată                          | 54%                       |                | 46%                            |                | 48%               |                |
| KMO   | 0,571                     |                | 0,403                          |                | 0,587             |                |
| Semnificația Bartlett<br>test of sphericity | p<0,001                   |                | p<0,001                        |                | p<0,001           |                |

\*Au fost necesare mai mult de 25 de iterații; Metoda de extracție: *Principal axis factoring*; refuzul de răspuns și răspunsurile tip „nu știu” au fost tratate ca valori lipsă. Calcule personale pe baza datelor din cele trei eșantioane

*Notă:* În toate cele trei eșantioane, la nivelul cărora am testat structura scalei, variabilele se pot subordona unui singur factor. Se poate observa însă și faptul că valoarea comunalităților extrase la nivelul celei de-a treia variabile (dispoziția negativă) este foarte redusă, sub 0,25, valoare care se poate considera – în mod convențional – valoare critică pentru ca o variabilă să poate fi acceptată ca reprezentativă pentru factorul în cauză (Székelyi și Barna, 2004). Cu alte cuvinte, nu greșim nici dacă vom considera cele trei variabile drept componente ale uneia și aceleiași scale (cu atât mai mult cu cât soliditatea scalei cu trei itemi [Cronbach alfa] este de 0,71; 0,53 și 0,67 la nivelul celor trei eșantioane), nici dacă – bazându-ne pe valoarea scăzută a comunalității variabilei a treia, pe aceasta o eliminăm din scala de sacrificiu financiar (dispoziție pozitivă) și mergem pe ideea celor două tipuri de dispoziții – cea pozitivă, respectiv cea negativă (prin recodarea variantelor de răspuns și în acest ultim caz sub forma: acord în foarte mare măsură = 4 ș.a.m.d.). Personal, am preferat să aleg această a doua variantă (asemenea, de exemplu, lui Torgler *et al.*, 2008) mergând astfel pe ideea existenței a două forme de dispoziții diferite, care nu pot fi – prin inversare – neapărat reconvertite una la alta.

Calcule pe baza EVS/BOP 2005; EVS 1999

**Tabelul A6.** *Calculul indicelui dispoziției pozitive privind prevenirea poluării*

|   | EVS/BOP 2005 |           | EVS 1999     |           |
|---|--------------|-----------|--------------|-----------|
|   | Comunalități | Saturații | Comunalități | Saturații |
| Ar da o parte din venit                   | 0,751        | 0,866     | 0,694        | 0,833     |
| Ar accepta creștere de taxe               | 0,751        | 0,866     | 0,964        | 0,833     |
| Varianța explicată                        | 75%          |           | 69%          |           |
| KMO                                       | 0,500        |           | 0,500        |           |
| Semnificație test Bartlett de sfericitate | p<0,001      |           | p<0,001      |           |

Metoda de extracție: *Principal axis factoring*

Calcul pe baza EVS/BOP 2005

**Tabelul A7.** *Calculul indicelui de evaluare a seriozității problemelor locale de mediu (EVS/BOP 2005)*

|   | Comunalități | Saturații |
|---|--------------|-----------|
| Apa potabilă                              | 0,797        | 0,892     |
| Calitatea aerului                         | 0,646        | 0,804     |
| Canalizare-gunoi                          | 0,539        | 0,706     |
| Varianța explicată                        | 66%          |           |
| KMO                                       | 0,714        |           |
| Semnificație test Bartlett de sfericitate | p<0,001      |           |

Metoda de extracție: *Principal axis factoring*

Calcul pe baza EVS/BOP 2005

**Tabelul A8.** *Calculul indicelui de evaluare a seriozității problemelor globale de mediu (EVS/BOP 2005)*

|   | Comunalități | Saturații |
|---|--------------|-----------|
| Încălzire globală                         | 0,697        | 0,835     |
| Dispariția de specii                      | 0,765        | 0,876     |
| Poluarea apelor                           | 0,714        | 0,845     |
| Varianța explicată                        | 73%          |           |
| KMO                                       | 0,747        |           |
| Semnificație test Bartlett de sfericitate | p<0,001      |           |

Metoda de extracție: *Principal axis factoring*

Calcul pe baza EVS/BOP 2005

Primit în redacție: ianuarie 2009